

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tvary instrumentálu plurálu v publicistickém pořadu Interview ČT24
Forms of Instrumental Plural in Publicistic Programme Interview ČT24

Dominik Karásek

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Sojka, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Tvary instrumentálu plurálu v publicistickém pořadu Interview ČT24 potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 14. 4. 2022.

Chtěl bych poděkovat PhDr. Pavlu Sojkovi, PhD. za odborné vedení mé bakalářské práce, trpělivost, ochotu a cenné rady.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zaměřuje na konkurenci kodifikovaných a nekodifikovaných tvarů instrumentálu plurálu v publicistickém pořadu Interview ČT24. Teoretická část obsahuje přehled historického vývoje tvarů instrumentálu plurálu. Je zde popsáno, jak se tento tvar odrážel v důležitých gramatikách i v dalších bohemistických časopisech. V praktické části je zpracována analýza vzorku 40 vysílání pořadu Interview ČT24. Výsledky analýzy jsou porovnány se zjištěními, která vyplývají z teoretické části a se stejně tematicky zaměřenou sondou Sojka, 2020. Je zjištěno, že koncovka *-ma* instrumentálu plurálu se v daném vzorku pořadu Interview ČT24 vyskytuje v 3,72 %. Výskyt nespisovné varianty je ve všech věkových skupinách stejný. Porovnání profesí naznačuje, že se koncovka *-ma* častěji objevuje mezi respondenty zabývajícími se ekonomickou sférou. Nebyly zaznamenány rozdíly mezi pohlavími. Na základě porovnání se Sojkovou prací z roku 2020 je rovněž vyhodnoceno, že stále platí konstatování Krause et al., že koncovka *-ma* je stále příznaková. Je však doporučeno, aby vznikaly další práce prováděné na větším vzorku respondentů, které budou obsahovat i kvalitativní výzkum, jenž umožní zkoumání postojů mluvčích a zjišťování jejich noremního povědomí.

KLÍČOVÁ SLOVA

instrumentál plurálu, spisovná čeština, mluvená publicistika

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on competition of standard and non-standard forms of instrumental plural case in publicistic programme Interview ČT24. Theoretical part contains an overview of historical progression of the instrumental plural form. A reflection of these forms in important grammars and in other bohemistic journals is described. In the practical part 40 broadcasts of the programme Interview ČT24 are analysed. The results of my analyse are compared with findings from the theoretical part and with Sojka's research published in 2020, which deals with the same issue. It is found that endings *-ma* of plural instrumental appeared in the sample of programme Interview ČT24 in 3,72 %. The occurrence of the non-standard variant is in all age groups the same. A comparison of professions indicates that the ending *-ma* appears more frequently among the respondents from the economic sphere. There were not any differences in the frequency between the genders. Based on the comparison with Sojka's research the Kraus et al.'s statement – the non-standard *-ma* variant in the plural of the instrumental case still retained a degree of stylistic markedness – was confirmed. Nevertheless, further research is recommended.

KEYWORDS

plural instrumental case, Standard Czech, spoken journalism

Obsah

Úvod	7
Teoretická část	8
1 Instrumentál	8
1.1 Koncovky instrumentálu plurálu dnes	8
2 Historický vývoj tvarů instrumentálu plurálu	10
2.1 Duálová koncovka <i>-ma</i> v praslovanštině, pračeštině a rané staré češtině	10
2.2 Duálová koncovka <i>-ma</i> v humanistické češtině	10
2.3 Duálová koncovka <i>-ma</i> v době barokní	12
2.4 Koncovka <i>-ma</i> v době národního obrození	15
2.5 Koncovka <i>-ma</i> v češtině poobrozené	20
2.6 Jan Gebauer	23
2.7 Koncovka <i>-ma</i> v češtině dvacátého století	24
2.8 Koncovka <i>-ma</i> v češtině dvacátého prvního století	27
2.9 Shrnutí historického vývoje a vnímání koncovky <i>-ma</i>	29
Praktická část	32
3 Analýza publicistického pořadu Interview ČT24	32
3.1 Důvody zkoumání pořadu Interview ČT24	32
3.2 Popis pořadu Interview ČT24	33
3.3 Popis mediálních dialogů	34
3.4 Popis vzorku	36
3.5 Složení hostů	37
3.6 Hypotézy	39
3.7 Průběh výzkumu	41
3.8 Výsledky analýzy	42

3.9	Vyhodnocení dat	45
3.10	Porovnání se článkem Instrumentál plurálu – „pádový kámen úrazu“?	48
3.11	Porovnání výsledků s historickým kontextem	50
	Závěr	52
	Seznam použitých informačních zdrojů	54

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se chtěl věnovat některému z tvaroslovných jevů, u nichž lze v současné spisovné češtině pozorovat konkurenci mezi kodifikovanou a nekodifikovanou variantou. Takovým jevem je i koncovka *-ma* instrumentálu plurálu. To dokazuje už fakt, že stále vznikají nejrůznější práce, které se snaží zodpovědět mimo jiné i otázky, zda není vhodné, alespoň v hovorové varietě češtiny, kodifikovat koncovku *-ma* v sedmém pádu množného čísla. Proto jsem si za téma své práce vybral právě tvary instrumentálu plurálu.

Jak napovídá už název této práce, budu zkoumat tvaroslovnou variantnost v publicistickém pořadu Interview ČT24. Jedná se o prestižní pořad vysílaný ve veřejnoprávní televizi, do nějž jsou zvány důležité osobnosti zabývající se nejrůznějšími obory. Tento pořad spoluvytváří jazykovou praxi v určitém segmentu jazykové komunikace a jeho analýza by mohla pomoci v odhadu, zda dochází v tomto typu mediální komunikace k posunu směrem k neformálnosti, tedy nespisovnosti. V pořadu totiž vystupují osoby, které mohou být považovány za modelové mluvčí, nebo lidé, kteří svými projevy zasahují větší množství lidí.

V teoretické části se pokusím zprostředkovat nejrůznější pohledy na problematiku tohoto jazykového jevu. Popíši historický vývoj tvarů instrumentálu plurálu od dob praslovanštiny přes dobu humanismu, baroka a národního obrození až po dobu dnešní češtiny. Popíši, jak se tento vývoj odrazil v nejrůznějších gramatikách i člancích v jazykovědných časopisech. Objasním, jak nahlížely na tento jazykový jev důležité osobnosti lingvistiky – jakými byli na příklad Josef Dobrovský nebo Jan Gebauer. Kromě článků, v nichž se autoři zabývají možností kodifikace koncovky *-ma*, zahrnu do výčtu citovaných publikací i studie, které vyšly v nedávných letech a v nichž je problém koncovky *-ma* rovněž reflektován.

V empirické části pak popíši, jak se dnes odráží tento jev v jednotlivých vysíláních pořadu Interview ČT24. Provedu analýzu vzorku čtyřiceti vysílání tohoto pořadu a následně se pokusím popsat, jak vypadá konkurence kodifikované a nekodifikované varianty instrumentálu plurálu v něm. Svá zjištění pak porovnam s prací Pavla Sojky z roku 2020, která se zabývá stejnou tematikou a čerpá ze stejného televizního pořadu, tedy Interview ČT24.

Teoretická část

1 Instrumentál

Sedmý pád v češtině používáme primárně pro vyjádření prostředku a nástroje děje. Dále, v případě sekundární diateze, může instrumentál konkurovat nominativu při vyjádření původce děje.¹ Často se pojí s pohybovými slovesy nebo slovesy stavovými, kdy je instrumentálem vyjádřen předmět. Jméno v instrumentálu může být členem přísudku jmenného se sponou, v syntaxi funguje dále ale i jako doplněk. Pojí se s řadou předložek.²

1.1 Koncovky instrumentálu plurálu dnes

U podstatných jmen adjektivních typů je vyjadřován instrumentál plurálu koncovkami *-ými* a *-ími*. Substantivní typ životných maskulin má koncovky množného čísla *-y* a *-i*. Substantiva mužského neživotného rodu se vyznačují v plurálu rovněž koncovkami *-y* a *-i*. Střední rod má v čísle množném koncovky *-y*, *-i*, *-aty* a *-ími*. Substantiva *oko* a *ucho*, jde-li o části těla (tedy o párová substantiva), mají v plurálu sedmého pádu koncovku *-ma*. Substantiva ženského rodu disponují v plurálu koncovkami *-ami*, *-emi* a *-mi*. V případě, že se jedná o párová substantiva jako *nohy*, *ruce*, používáme koncovku *-ma*.³

Adjektiva mají koncovky sedmého pádu v množném čísle *-ými* a *-ími*. Jmenné tvary adjektiv jsou skloňovány jako podstatná jména. Ve spojení se substantivy párovými přebírají opět adjektiva v instrumentálu plurálu koncovku *-ma*.⁴

Zájmena osobní se vyznačují v množném čísle koncovkou *-mi* a *-ími*. Posesivní zájmena disponují koncovkami *-ými*, *-ími* a *-ými*. Ve spojení s párovými substantivy použije uživatel koncovku *-ma*. Zájmena *ten* a *onen* mají v instrumentálu plurálu koncovku *-ěmi*. Zájmena *jenž* a *týž* disponují koncovkami *-ými* a *ími*. Složená zájmena jako na příklad *tento* nebo *kterýsi* mají koncovky *-ěmi* a *-ými*.⁵

Číslovky se skloňují buď jako substantiva, adjektiva, nebo zájmena a disponují koncovkami, které byly uvedeny výše. U některých číslovek jsou však odchylky. U číslovek

---

¹ Adam, 2019, s.23.

² Ibid., s. 23.

³ Štícha, 2013, s. 308–376.

⁴ Ibid., s. 385–388.

⁵ Ibid., s. 408–416.

dva, dvě, oba a obě se ve třetím a sedmém pádu totiž projevuje koncovka *-ma*. Tato koncovka vychází z takzvaného duálu, o němž se zmiňuji níže. Onu koncovku můžeme vidět i u dalších číslovek ve spojení s podstatnými jmény *nohy, ruce, oči* nebo *uši* – pokud jde o části těla.⁶

---

⁶Ibid, s. 418–423.

2 Historický vývoj tvarů instrumentálu plurálu

2.1 Duálová koncovka *-ma* v praslovanštině, pračeštině a rané staré češtině

Již praslovanština, z níž se postupem času vyvinuly další slovanské jazyky, disponovala sedmi pády. Avšak na rozdíl od dnešní češtiny se praslovanština vyznačovala třemi hodnotami kategorie čísla – kromě jednotného a množného čísla (singuláru a plurálu) rozlišovala i číslo dvojné, tedy duál. Ten byl používán k označování dvou substantí, plurál se tedy používal pro označení substantí, jejichž počet byl větší než dva. Duál měl jeden společný tvar pro nominativ, akuzativ a vokál, další tvar byl společný pro genitiv a lokál. Společným tvarem disponovaly i dativ a instrumentál.⁷

Duál prostoupil i do dalších stádií češtiny. Pračeština, jazyk na našem území užívaný mezi koncem 10. století a polovinou 12. století, měla pouze formu mluvenou. Tehdy zde existovala pro psanou formu kromě latiny ještě uměle vytvořená staroslověnština, v níž je možné duálové koncovky instrumentálu rovněž pozorovat.⁸ Jako příklad si uveďme vzor muž pro io-kmenové skloňování maskulin staroslověnštiny, kdy se pro nominativ, akuzativ a vokativ používal tvar МѪЖА, pro genitiv a lokál МѪЖОу a pro instrumentál МѪЖЕМА⁹ – zde je již možné vidět základ dnes nespisovné koncovky instrumentálu plurálu *-ma*.

Běžné užívání duálu pozorujeme i v rané staré češtině, kdy se uplatňoval jak při skloňování, tak při časování. Postupem času začalo ale docházet k jeho ustupování. V kulturní češtině zaniká koncem 15. století.¹⁰ Duálové koncovky instrumentálu je ale možné pozorovat i později u určitých slov. Pohled autorů dobových mluvníc na tyto koncovky se však liší.

2.2 Duálová koncovka *-ma* v humanistické češtině

V době humanismu se jazykovědci nejen u nás, ale i v Evropě obecně, věnovali podrobnějšímu zkoumání jazyka. To reflektuje i větší množství mluvníc tehdy vydaných.

---

⁷ Večerka, 2017, PRASLOVANŠTINA.

⁸ Šlosar, 2017, PRAČEŠTINA

⁹ Lamprecht et al., 1986, s. 30.

¹⁰ Ibid., s. 133.

Vlastně první českou gramatikou, která má samotné slovo *gramatika* ve svém názvu, je *Grammatyka česká v dvoji stránce* – pro své první vydání v Náměšti nad Oslavou z roku 1533 je známá i jako takzvaná *Náměšťská mluvnice*. Za její autory lze považovat kněze Václava Beneše Optáta, Petra Gzella a Václava Philomatesa.¹¹ V této mluvnici navrhuje Philomates, aby se uživatel duálovým koncovkám *-ma* zcela vyhnul a považuje duálové koncovky za znaky hrubé řeči.

*Věz že dativus pluralis masculini generis, nunquam debet finiri in ma, neb to jest řeč hrubá díš-li: Pověděl dvěma bratroma svýma, a neb díš-li: Žádný nemůž dvěma panoma sloužiti; ale takto máš říci: Pověděl dvoum bratrom svým, a žádný dvoum panom nemůž sloužiti.*¹²

To však kritizuje o generaci mladší Jan Blahoslav, který opatřil Náměšťskou mluvnici vlastními komentáři.

*Ta regule de dativo nebyla by zlá, kdyby se jí dobře rozumělo, a kdyby jí byl sám její smyslitel zlým příkladem nezkazil. Pluralis dativus tak jest, že se nemá skonávati na tu syllabu ma; neb jest ta syllaba vlastní terminací dualis numeri, počtu dvojitého neb dvojnásobního in casu dativo; jako oběma rukama, dej oběma synům, dvěma dcerám svým rozkaž, dvěma panům. Hanbiti by se měl Philomathes i s těmi, kteříž ho v tom následují, že nespatriil vlastnosti toho slova dva etc. Po vrchu to leží, že to slovo tu nemůže býti pluralis numeri.*¹³

Jan Blahoslav pravidlo o třetím pádu nepovažuje za chybné, ale kritizuje autorem zvolený příklad pro jeho vysvětlení. Blahoslav souhlasí s tím, že dativ se obecně nemá skloňovat s koncovkou *-ma*, protože je to koncovka duálu. Koncovku *-ma* ale doporučuje v případech, kdy je používána ve spojitosti s číslovkou *dva* nebo *oba*.

Autorem mluvnice, jež jako první přináší deklinační a konjugační paradigmata, je Matouš Benešovský (Philonomus).¹⁴ Tuto mluvnici nazval *Grammatica Bohemica*. Ve své mluvnici autor většinou duálové tvary neuvádí – výjimkou jsou však na příklad paradigmata substantiv *panna*, *slovo*, paradigma adjektiva *dobrý* a paradigmata substantiv *množství*, *stání*,

---

¹¹ Šlosar, Kosek, 2017, HUMANISTICKÁ ČEŠTINA.

¹² Philomates, 1533, s. D2r–D2v.

¹³ Blahoslav, 1670, s. 73r–73v.

¹⁴ Šlosar, Kosek, 2017, HUMANISTICKÁ ČEŠTINA.

paní, dráb a ucho. Duálový tvar je i u číslovky *jeden*. Dále se objevuje duálový tvar u všech zájmen až na *singularia tantum*.¹⁵

Philomates je tedy proti užívání duálových koncovek. Proti němu pak stojí Blahoslav, jenž je pro zachování duálových koncovek – hlavně u číslovek *dva* a *oba*. Dál zachovává duál u substantiv párových – na příklad *ruce*. Benešovský pak duálové koncovky nevyklučuje, ale uvádí je jen u konkrétních případů.

2.3 Duálová koncovka *-ma* v době barokní

Baroko je období, které bývalo považováno až do nedávné minulosti za dobu úpadku českého jazyka. Proti tomuto tvrzení však vystoupil mimo jiné i Alexandr Stich v časopise *Naše řeč*, kde dokázal, že tehdy vnímaný spisovný jazyk se pouze v určitých aspektech přiblížil mluvené vrstvě, nedošlo však k přerušení kontinuity vývoje češtiny.¹⁶ Jedná se o období od roku 1620 do poslední poloviny 18. století. Dochází k tomu, že lidé ztrácejí povědomí o gramatickém rodě v množném čísle, a tak na příklad instrumentál plurálu u slov jako *zuby, ženy a města* přebírá koncovku zaniklého duálu *-ma*. Gramatografii byla v této době věnována značná pozornost, a vzniká tedy řada jazykových příruček.¹⁷

O duálových koncovkách se zmiňuje Jiří Konstanc ve své mluvnici *Lima linguae Bohemicae*.

*Počtů znamenání také s Řeky troje máme: totiž Numerum Signularem, na česko jednopočetni, Dualem, dvoupočetní, Pluralem, mnohopočetni. Dvoupočetního pro vymluvení těch věcí užíváme, kterých na těle živočichů po páru bývá. Jako oči, uši, rukou, noh [...]. Ten pak dvoupočetní Numerus nic se v deklinování nedělí od mnohopočetniho neb Plurali Numero, krom že se v Instrumentálním, neb nástrojním skonání na a končí, jakož i jemu příležící adjektivum. Za příklad tomu bud: otevřenýma očima spí, pozornýma ušima slyší, nepak otevřenými očimi, ani holími rukami [...] A jakkoliv v nejlepší Čechové proti té reguli činí, a místo skonání na ma užívají mi [...], dle mého uvážení neměli by toho činiti: a to pro rozdíl mezi těmi popárnými oudy, a mezi nepopárnými.*¹⁸

Konstanc tedy uvádí, že máme tři hodnoty kategorie čísla, kam řadí singulár, duál a plurál. Dodává, že duál se používá pouze v případech, kdy se jedná o části těl živočichů, které mají

¹⁵ Benešovský, 1577, s. A8r–D2v.

¹⁶ Stich, 1991, s. 57–62.

¹⁷ Dušan Šlosar, Pavel Kosek, 2017, BAROKNÍ ČEŠTINA

¹⁸ Konstanc, 1667, s. 20n.

dvakrát. Toto skloňování se pak podle Konstace nijak neliší od skloňování množného čísla. Pouze sedmý pád přebírá do své koncovky *a*. Stejně tak doporučuje autor zacházet i s adjektivy, která by se s takovým podstatným jménem pojila.

V gramatice od autora Václava Matěje Štajera *Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti*, občas nazývané i jako *Žáček*, neboť je psána formou dialogu mezi učitelem a žákem, se objevuje koncovka *-ma* pouze u substantiva *ruka* v instrumentálu plurálu. Dodržuje tedy stejné pravidlo jako výše uvedený Konstanc. O duálu jako takovém už se ale nezmiňuje.

*Oči takto deklinuj: N. tyto oči. G. Těchto očí. D. těmto očím. Ac. Tyto oči. V. ó oči. Loc: v těchto očích. Inst: těmito očima.*¹⁹

Václav Jan Rosa ve svém díle *Čechořečnost seu Grammatica linguae Bohemicae* rovněž uvádí jen dvě hodnoty pro kategorii čísla, ale dodává, že dříve čeština duálové číslo měla, že se již neužívá, ale že jeho tvary zůstaly v tvarech slov jako jsou *oči, uši, ruce, nohy*, neboť mají dvojné číslo ze sémantických důvodů. K tomu dodává další substantiva, u nichž se koncovka *-ma* objevuje. Jsou to slova *léto* a *sto*. Upozorňuje ale, že jsou u nich používané i plurálové koncovky. Dále cituje Rosa úryvek z Komenského díla *Labyrint světa a ráj srdce*, kde byly tyto koncovky *-ma* použity.²⁰

U slova *sto* stojí za zmínku, že dnes je to vlastně jediné slovo, které vyjadřuje tři hodnoty kategorie čísla. Dnes totiž existuje tvar *sto*, který vyjadřuje singulár, *sta* – tvar který vyjadřuje plurál, a tvar, který se objevuje pouze ve spojení s číslovkou *dvě* – *stě* – kdy se jedná o od duálu odvozený tvar.

V následujících kapitolách však dodává Rosa další případy, kdy koncovku *-ma* rovněž doporučuje. V kapitole *Declinatio I.*, kam řadí Rosa substantiva ženského a mužského rodu zakončena na *a*, zmiňuje možnost využití koncovky *-ma* jak u ženského, tak u mužského rodu. V kapitole *Declinatio II.*, která se zaměřuje na maskulina končící na *b, c, d, š, h, k, l, m, n, p, r, s, t, w, x a z*, uvádí možnost zmíněné koncovky u životných i neživotných podstatných jmen. Kapitola *Declination III.* zpracovává podstatná jména zakončena na

---

¹⁹ Štajer, 1781, s. C5v.

²⁰ Rosa, 1672, s. 58.

konsonanty *č, d', j, ř, š, t', ž* a slabiky (slabika je v tomto případě Rosův termín) *ce, el, ejk, ec* a *íc*. A i zde je možné použít koncovku *-ma*. *Declination IV.* nabízí substantiva středního rodu zakončená na *o* – opět je koncovka *-ma* přijímána. Následuje kapitola *Declination V.* o substantivech rodu ženského, která končí na konsonanty *c, č, d', ř, s* a slabiky *ěc, a ěl*, dále o substantivech rodu středního, která jsou zakončena na *í*, a omezeného množství substantiv mužského rodu rovněž zakončených na *í*. Opět je zmíněna i koncovka *-ma*. Podstatná jména rodu mužského, ženského a středního, která končí na samohlásku *e*, souhlásky *j, l, m, š, w, z*, nebo slabiky *ec, íc*, zpracoval Rosa v kapitole *Declinatio VI.* Zde zmiňuje autor koncovku *-ma* jen u ženského a středního rodu. Koncovku *-ma* zmínil autor i v kapitole *De Declinationibus Anomalis*, kde zpracoval paradigmaty substantiv, která mají, jen duálové, nebo jen množné číslo. Dále je zmíněna koncovka *-ma* u všech paradigmat adjektiv s výjimkou adjektiv přivlastňovacích. Je třeba zmínit, že za přídavná jména považuje autor i číslovky.²¹

Že tehdy vyjadřovalo svůj názor na použití koncovky *-ma* více autorů a že se tyto názory lišily, dokazuje kapitola s názvem *De Casu Instrumentali Plurali omnium Declinationum*, v níž Rosa předkládá otázku, zda jsou koncovky *-mi* a *-ma* u mužského a středního rodu „barbarské“, nebo české. Na tuto otázku odpovídá tak, že obě koncovky by měly, ba dokonce musí, v češtině zůstat. Jako argumenty uvádí na příklad, že se tyto koncovky projevují nejen u substantiv, ale i u adjektiv, nebo že pokud bychom tyto koncovky zakázali a namísto nich bychom používali jen koncovku *-y*, docházelo by k problémům s porozuměním. Některé výpovědi by pak totiž byly dvojznačné. Jako příklad uvádí autor slovní spojení jako *zuby trhati* – kde není jasné, jestli představuje tvar *zuby* akuzativ, nebo instrumentál. Dále *psy honiti*, kdy opět není jasné, jestli někoho honí psi, nebo naopak tyto psy honí někdo jiný. Rosa uvádí i spojení *zuby kousati* nebo třeba *prsty stiskati*, kdy opět dochází k nejasnosti.²² Tento argument bude využíván k podpoře kodifikace koncovky *-ma* i v budoucnu.

Barokní gramatici Jiří Konstanc a Václav Matěj Štajer se tedy shodují, že koncovka *-ma* by měla být zachována u substantiv, jež představují takové části těla, které má člověk dvakrát. Jiný přístup k této koncovce volí Václav Jan Rosa, jenž nevyklučuje její použití ve více

---

²¹ Ibid., s. 56–116.

²² Ibid., 1672, s. 98.

případech. Odůvodňuje to mimo jiné tím, že využíváním koncovky se vyvarujeme nejasnostem v určitých slovních spojeních.

2.4 Koncovka *-ma* v době národního obrození

Národní obrození zahrnuje období od poloviny 18. století až do poloviny století devatenáctého.²³ Je to doba, kdy došlo ke zrušení nevolnictví, což zapříčinilo, že se velká část obyvatel žijících předtím na venkově, začala stěhovat do měst. Ve městech se do té doby mluvilo téměř výhradně německy – čeština byla využívána maximálně pro oblasti všedního života, obsahovala velké množství německých lexikálních prvků a kalků. Právě i stěhování obyvatelstva, většinou za prací, do měst nepřímo napomohlo obrodě českého jazyka. V tomto období vychází i hojný počet obran češtiny, jako třeba obrana Bohuslava Balbína *Obrana jazyka slovanského, obzvlášť českého*, která vznikla ale sto let před jejím vydáním. Vydávány jsou ale i gramatiky. Ty vycházely většinou z literárního úzu takzvané doby veleslavínské – doby konce 16. století.²⁴

V roce 1795 vychází gramatika, jejímž autorem je František Martin Pelcl. Ten na ní pracoval společně s Josefem Dobrovským, který napsal část věnující se prozódii a určitě Pelcla ovlivnil. Existuje dokonce názor, že část o substantivech napsal sám Dobrovský.²⁵ Substantiva jsou zde členěna do osmi kategorií dle rodů, občas rozhodují i další aspekty slov. V prvním oddíle věnovanému podstatným jménům *Erste Deklination* jsou zpracována substantiva mužského rodu, která jsou zakončena na *latinské konsonanty*. To znamená *b, d, j, h, ch, k, l, m, n, p, r, s, t, w, a z*. Instrumentál plurálu této deklinace je podle *Pelcloy* gramatiky vyjadřován vždy koncovkou *-y* a je stejný jako akuzativ. Jako příklad uvádí tvary *se psy, s osly, s voly, s anjely, pod zelenými stromy a se všemi zvony*. Zmiňuje se o tom, že někteří gramatikové při skloňování tohoto typu slov uvádějí i koncovky *-mi, -ami a -ama*, podle Pelcla ale patří takové koncovky do prosté češtiny a dobří spisovatelé je nikdy nepoužili. Pelcl je tedy považuje za nenoremní.²⁶

---

²³ Havránek, 1980, s. 84.

²⁴ Šlosar, 2017, OBROZENSKÁ ČEŠTINA

²⁵ Hanuš, 1914, s. 134.

²⁶ Pelzel, 1795, s. 34.

Dritte Deklinazion je nazvána kapitola, do níž jsou řazena i slova *oči* a *uši*, u kterých je podle autora rovněž vhodné použít koncovku *-ma*.²⁷

Všechna podstatná jména, jež končí v nominativu na *a* kromě těch, kde tomuto *a* předchází *i* nebo *y*, spadají do kategorie, která nese název *Vierte Deklinazion*. Instrumentál množného čísla u slov *ruka* a *noha* má tvary *rukama* a *nohama*.²⁸

Neutra končící v nominativu singuláru na *o* patří pod kapitolu *Sechste Deklinazion*. Kromě těchto substantiv jsou sem řazena i pluralia tantum středního rodu, která končí na *a*. Je zde zmínka o podstatných jménech *oko* a *ucho*, která řadí autor v plurálu do třetí deklinace, pokud jde o části zvířat (doslova uvádí slovo *Tiere*). V singuláru nebo v případě, kdy se nejedná o část zvířete, však patří právě do deklinace šesté. Dále zmiňuje z duálu vycházející koncovky i u substantiva *sto* ve spojení s číslovkou *dvě* – je vhodné, aby však bylo použito jen u nominativu a akuzativu, v dalších pádech doporučuje autor zachovat skloňování podle paradigmatu šesté deklinace.²⁹

V instrumentálu plurálu u adjektiv autor navrhuje koncovku *-ma* pouze v případě, kdy jde o spojení adjektiva se substantivy *oči*, *uši*, *ruce* a *nohy* a kdy tato substantiva označují právě párové části těla. Jinak by měl uživatel v instrumentálu množného čísla použít koncovku *-ými*.³⁰

V Pelclově gramatice nalezneme i kapitolu věnovanou číslovkám. Koncovku *-ma* zde ale najdeme pouze v paradigmatu věnujícímu se číslovce *dvě*. V dodatečných poznámkách autor dodává, že stejně jako číslovka *dvě* se skloňuje i číslovka *obě*.³¹

Z výše uvedeného tedy vychází, že Pelcl nepovažuje koncovku *-ma* za noremní a uživatelé by ji měli využívat pouze v určitých případech – u slov *oči*, *uši*, *ruce* a *nohy* a u adjektiv ve spojení s těmito slovy. Dále u číslovek *dvě* a *obě*. Duálové koncovky zmiňuje autor i u číslovky *sto*, ale pouze v nominativu a akuzativu.

---

²⁷ Ibid., s. 39n.

²⁸ Ibid., s. 40–43.

²⁹ Ibid., s. 46–48.

³⁰ Ibid., s. 52–54.

³¹ Ibid., s. 60–65.

Dalším autorem, jenž se snažil o sepsání jazykové příručky, která by pomohla uživatelům češtiny s užíváním jejich správných tvarů, je Jan Tomsa, který se o to pokusil ve své mluvnici *Böhmische Sprachlehre*, jejíž první vydání pochází z roku 1782.³²

Ten rozděluje substantiva do jedenácti paradigmat – čtyři jsou mužského rodu, čtyři ženského rodu a tři rodu středního. Hodnoty kategorie čísla má podle *Tomsy* čeština tři – singulár, plurál a duál. Duál je však podle autora nahrazován plurálem. Místo dřívějšího *byla dva bratry* se v autorově době používá *byli dva bratři*, místo *dvě léta* zase *dvě léta* a podobně. Duál se projevuje jen u některých slov. Na příklad *dvě stě, dva Česká* (dva Groše), *oči, uši a ruce*.³³

Paradigmata těchto slov Tomsa dále rozpracovává v kapitolách zaměřených na neutra a feminina – konkrétně v podkapitolách *Verschiedene Muster der ersten weiblichen Abänderung* a *Verschiedene Muster der ersten ungewissen Abänderung*.

První podkapitola zahrnuje Feminina zakončená v nominativu singuláru na *a* a v genitivu singuláru zároveň na *y*. V poznámkách pak najdeme skloňování slov *noha* a *ruka*, kdy autor doporučuje v instrumentálu plurálu koncovku *-ma*.³⁴

Druhá podkapitola zahrnuje neutra v nominativu singuláru zakončena na *o* a zároveň v genitivu singuláru zakončena na *a*. V množném čísle sedmého pádu zde najdeme většinou koncovky *-y* a *-ami*. Ale slovům *ucho* a *oko* jsou věnována speciální paradigmata, v nichž doporučuje autor užívat v instrumentálu množného čísla rovněž koncovku *-ma*.³⁵

Tuto z duálu vycházející koncovku najdeme i v další kapitole – *Verschiedene Muster der dritten ungewissen Abänderung*, jež se věnuje neutřům, která jsou v nominativu i genitivu jednotného čísla zakončena na *í*, nebo *ý*. Sedmý pád plurálu má ve všech paradigmatech koncovky *-ími* nebo *-emi*. V poznámce je ale dále uvedeno, že lidé využívají i koncovku *-ma*. Spisovatelé se však této koncovce podle autora vyhýbají.³⁶

---

³² Šlosar, 2017, OBROZENSKÁ ČEŠTINA

³³ Tomsa, 1782, s. 63n.

³⁴ Ibid., s. 125, 132n.

³⁵ Ibid., s. 155–163.

³⁶ Ibid., s. 156, s. 169–172.

I přídavná jména rozdělil Tomsa do kategorií podle jejich zakončení – a to na šest skupin. Koncovku *-ma* doporučuje autor uživateli použít v případech, kdy se přídavná jména pojí s podstatnými jmény, jimiž jsme se zabývali výše – *ruka, noha, oko, ucho*. V jiných případech spisovatelé podle Tomsy tuto koncovku nevyužívají. Jinak je tomu ale u prostého lidu – ten v sedmém pádu plurálu užívá i koncovku *-ejma*.³⁷

Výše zmíněné číslovky *sto* a *dva* rozpracovává autor v kapitole *Von den Zahlwörtern*. V paradigmatu číslovky *dvě* se v instrumentálu plurálu doporučuje tvar *dvěma*, je zde však uveden i tvar, jenž je používán prostým lidem – *dvouma* – stejně tak je tomu i u číslovky *oba* – najdeme zde tvary *oběma* a *obouma* (opět tvar, který používá prostý lid). Číslovka *sto* má v paradigmatu v instrumentálu plurálu tvar *sty*, v poznámce však autor dodává, že existuje i duálový tvar *stě* – pouze ale ve spojení s číslovkou *dvě*.³⁸

Třetím autorem mluvnice češtiny, kterého je třeba zmínit, je Karel Ignác Thám. Ten napsal své dílo *Kurzgefasste böhmische Sprachlehre*, jež vydal roku 1785. Maskulina rozdělil do čtyř kategorií a pouze ve čtvrté kategorii, kam řadí maskulina v nominativu zakončena na *i* nebo *y* a v genitivu zakončená buď na *-ího*, *-ého*, nebo *-ýho*, neuvádí autor jako možnost koncovku *-ama* nebo *-ma*.³⁹

U feminin, jež jsou rozdělena také do čtyř kategorií, se v první kategorii objevují v instrumentálu plurálu koncovky *-ami*, *-ama*, *-mi* i *-ma*. Jedná se o slova zakončena v nominativu na *a* a v genitivu na *y*.⁴⁰

U druhé kategorie, patří sem feminina zakončena v nominativu singuláru na *e, ě, c, č, j, l, m, ň, ř, š, št, v, z*, nebo *ž* a zároveň v genitivu singuláru zakončena na *e* nebo *ě*, doporučuje Thám v instrumentálu množného čísla koncovky *-emi* a *-ema*. I zde uživatel duálovou koncovku najde.⁴¹

---

³⁷ Ibid., s. 172n., s. 183–185.

³⁸ Ibid., 1782, s. 199–206.

³⁹ Tham, 1785, s. 7–14.

⁴⁰ Ibid., s. 14n.

⁴¹ Ibid., s. 15n.

Feminina, jež v nominativu jednotného čísla zakončují hlásky *c, č, d, d', l, ř, s, š, r, z*, nebo *ž* a zároveň v genitivu samohlásky *i* nebo *y*, jsou řazena do třetí kategorie. Zde autor doporučuje koncovky *-emi, -ema, -mi* a *-ma*. Opět tedy i koncovky duálové.⁴²

U čtvrté kategorie, feminina zakončena v nominativu i genitivu singuláru na *í* nebo *ý*, autor duálovou koncovku nezmínil.⁴³

Koncovky vycházející z dvojného čísla se objevují dále u neuter, která jsou rozdělena do tří kategorií. Koncovky *-ami, -ama, -mi* a *-ma* najdeme v první kategorii. Ve druhé kategorii jsou koncovky *-emi, -ema, -ami, -ama, -mi* a *-ma*. Ve třetí kategorii doporučuje Thám v instrumentálu koncovku *-mi*, nebo *-ma*.⁴⁴

Stejně koncovky, převážně koncovka *-ma*, se objevují i v části, která se věnuje přídavným jménům.⁴⁵

Je třeba dodat, že použití daných koncovek není u Tháma dále nijak komentováno – pouze je uvádí.

V gramatice *Lehrbuch der böhmischen Sprache für Böhmen* přistupuje její autor Jan Nejedlý ke koncovce *-ma* obdobně jako jeho předchůdci (s výjimkou Tháma). V kapitole o kategorii čísla uvádí, že se v češtině duál už více než dvě stě let nepoužívá a že se projevuje pouze u malého množství podstatných jmen. Takovými podstatnými jmény jsou opět *oči, uši* a *ruce*. V genitivu, dativu a lokálu se zachovaly duálové koncovky u slov *prsa, ramena, kolena* a *nohy*. I tato slova však duálovou koncovku v sedmém pádu mít mohou, pokud označují párové části těla. I Nejedlý zmiňuje, že duálové koncovky si zachovaly číslovky *dvě, obě* a *sto* (opět ale pouze tvar *stě*).⁴⁶

Zcela jistě nejvýznamněji ovlivnila vývoj češtiny mluvnice, jejímž autorem je Josef Dobrovský a která se stala kodifikační příručkou, jež ovlivnila uživatele češtiny po

---

⁴² Ibid., s. 16n.

⁴³ Ibid., s. 18n.

⁴⁴ Ibid., s. 19–23.

⁴⁵ Ibid., s. 23.

⁴⁶ Nejedlý, 1830, s. 42.

další generace.⁴⁷ Dílo *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache*, vydané roku 1809, rozděluje substantiva do devíti deklinačních typů podle jejich jmenného rodu.⁴⁸

O koncovce *-ma* se Dobrovský zmiňuje opět ve spojení se slovy *oči* a *uši*. V sedmém pádu, který Dobrovský nazývá buď tradičním označením instrumentál, nebo sociativ, podle toho, jestli stojí bez předložky (pak je to instrumentál), nebo stojí s předložkou (pak je to sociativ), mají mít tato slova v množném čísle tvary *oči* a *uši*.⁴⁹

V dalším typu skloňování se opět objevují slova *ruka* a *noha*, u nichž opět autor doporučuje duálové tvary *rukama* a *nohama*.⁵⁰

Duálu věnuje Dobrovský i celou podkapitolu. I podle Dobrovského je duál už zastaralý. V genitivu ve spojení s číslovkou *dvě* je zachován u číslovky *sto*. Zřídka se podle Dobrovského objevují koncovky *-ama* i u slov *kolena* nebo *ramena*.⁵¹

Tomsova, Pelcova, Nejedlého i Dobrovského kodifikace navazují na češtinu humanistickou a v pohledu na koncovku *-ma* se neliší. Stále je duálová koncovka doporučována pouze v případech, kdy se jedná o část těla, kterou má člověk, popřípadě zvíře, dvakrát (rozdíl je pouze v tom, zda mezi taková slova počítat i substantiva *prsa*, *ramena* a *kolena*). Stejně tak je tomu i u číslovek, neboť všichni tito autoři zmiňují koncovku *-ma* u číslovek *dvě*, *obě*. Thám na rozdíl od těchto autorů uvádí téměř u všech deklinačních typů v instrumentálu množného čísla několik možných koncovek – včetně těch, které vycházejí z duálu. Je třeba ale uvést, že tato paradigmata dále nijak nekomentuje.

2.5 Koncovka *-ma* v češtině poobrozené

Od čtyřicátých let 19. století disponovala čeština všemi funkcemi, které náležejí modernímu evropskému jazyku. Zasahuje tedy kromě sfér literatury i do sfér publicistiky, administrativy nebo vědy. Narostl počet aktivních uživatelů českého jazyka, a tak už čeština nebyla jen záležitostí vědců, ale byla používána i širokou veřejností v každodenních situacích. Dochází k rozvoji české slovní zásoby, vzniká nová terminologie v oblasti práva, hudby, ale i chemie

---

⁴⁷ Havránek, 1980, s. 101.

⁴⁸ Šlosar, 2017, OBROZENSKÁ ČEŠTINA

⁴⁹ Dobrovský, 1809, s. 252.

⁵⁰ Ibid., s. 255.

⁵¹ Ibid., s. 261n.

nebo biologie – na příklad terminologie botanická. Po skončení takzvaného bachovského absolutismu se začíná publicistika opět rozvíjet, čímž byl tehdejší jazyk velkou měrou ovlivněn. Další velký vliv na jazyk mělo bezpochyby i to, že se po roce 1848 otevřela první česká hlavní škola. Na některých středních školách dochází k zavádění povinného vyučování v češtině a v roce 1850 se změnilo Akademické gymnázium v Praze na české gymnázium a postupně se začíná vyučovat česky i na dalších gymnáziích. V šedesátých letech pak dochází ke sjednocení názvosloví na českých školách. V roce 1853 je tedy vydán *Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy*. Český jazyk ovlivňují i tři brusy, které vychází v letech 1877, 1881 a 1894.⁵² Čeština fungovala i jako prostředek politického boje, a dokonce na sklonku devatenáctého století pronikla do univerzitní výuky.⁵³

V této době vzniká i útvar, který dnes nazýváme hovorová čeština. To bylo způsobeno tím, že se český jazyk začal dále vyvíjet a odchylovat v určitých jevech od dosavadního úzu, který uměle vycházel ze starších epoch. Kromě toho dochází v tomto období k takzvané nivelizaci nářečí – vyrovnávání nářečních rozdílů.⁵⁴

Další mluvnicí, jež se zabývá jazykovým stavem češtiny, je *Krátká mluvnice česká pro Čechy* napsaná Jakubem Malým, která vyšla v roce 1845. Ta rozděluje substantiva do devíti kategorií. U kategorie čísla uvádí i Malý tři možnosti. Duál se objevuje však jen u malého množství slov a jinak už v češtině podle autora nefunguje.

*Počet udává mnohost a jest trojí: jednotný, dvojný a množný. Počet dvojný pak na větším díle k zapomenutí přišel a jen v málo případech se ho užívá.*⁵⁵

Tedy i podle Malého je duál zastaralý a objevuje se jen v ojedinělých případech.

Duálu Malý věnuje samostatnou podkapitolu, kde dále doplňuje, že se jeho koncovky promítají jen tam, kde se jedná o nějakou *dvojitost* – tedy počet dva. To ale neplatí obecně, protože i v takových případech se často používá plurálových koncovek. Koncovku *-ma* uvádí

---

⁵² Fidlerová, A. et al, 2013, s. 122–130.

⁵³ Šlosar et al, 2009, s. 114.

⁵⁴ Ibid., s. 114.

⁵⁵ Malý, 1845, s. 12.

autor u substantiv *ruka* a *noha*. U substantiv *oko* a *ucho* doporučuje autor tvary sedmého pádu plurálu *očima* a *ušíma*.⁵⁶

František Otakar Mikeš nechal vydat svou *Českou mluvnici* roku 1867. Ten už v popisu kategorie čísla uvádí, že máme v češtině pouze dvě hodnoty kategorie čísla a těmi jsou singulár a plurál. Zmiňuje se ale i o duálu, který se zachoval u podstatných jmen, která podle autora v přírodě označují dvě věci – *oči*, *uši* a *ruce*. Jinak přisuzuje autor koncovku *-ma* prostému lidu.⁵⁷

Mikeš také věnoval duálu samostatnou podkapitolu, kde uvedl tvary již zmíněných slov *oči*, *uši* a *ruce* a dodává ještě substantiva *prsa* a *nohy*. U všech se objevuje koncovka *-ma*. Dále náleží tato z duálu vycházející koncovka ještě číslovkám *dvě* a *obě*.⁵⁸

Duálu věnovali kapitolu i autoři příručky *Brus jazyka českého, který sestavila komisse širším sborem Matice české zřízená*, roku 1877. Z duálu vycházející koncovky autoři doporučují u slov *oko* a *ucho*, jako příklad pak uvádějí spojení *mezi čtyřmi očima*. Adjektiva instrumentálu množného čísla ve spojení s párovými částmi těla mají přebírat koncovku *-ma*. Jako příklad jsou uvedena spojení *svýma křídly* nebo *uplakánými očima*.⁵⁹

V roce 1881 připravili autoři druhé vydání tohoto brusu. Koncovka *-ma* je v něm doporučována opět u slov *oko* a *ucho*. Dále příručka doporučuje u slov *křídla*, *kolena*, *rohy* a *rty* v instrumentálu plurálu tvary *s křídly*, *kolenoma*, *rohoma* a *rtoma*.⁶⁰

Třetí vydání brusu pochází z roku 1894. V něm se opakují zmínky o koncovkách vycházejících z duálu u slov *oko* a *ucho*. Dále brus opět zmiňuje tvary *křídly*, *kolenoma*, *rohoma* a *rtoma*. V tomto vydání však už autoři připouští, že se hojně vyskytují i tvary *křídly*, *koleny* a tak podobně. Opět je zmíněno, že ve spojení s párovými podstatnými jmény přebírají koncovku *-ma* i adjektiva, následuje ale upozornění, že v jiných případech je použití koncovky *-ma* nevhodné – jako nevhodné je uvedeno na příklad spojení *s těma lidma* nebo *bouchl za sebou dveřma*.⁶¹

---

⁵⁶ Ibid., 1845, s. 23n.

⁵⁷ Mikeš, 1875, s. 84n, s. 111.

⁵⁸ Ibid., s. 111.

⁵⁹ Brus, 1877, s. 9.

⁶⁰ Brus, 1881, s. 11.

⁶¹ Brus, 1894, s. 29.

2.6 Jan Gebauer

Za velkou jazykovou autoritu byl považován na přelomu devatenáctého a dvacátého století Jan Gebauer, jehož jazykové příručky ovlivňovaly český jazyk až do poloviny dvacátého století. To hlavně díky jazykové příručce *Mluvnice jazyka českého pro školy střední a ústavy učitelské*, která vychází v roce 1890. Tato mluvnice byla používána až do konce druhé světové války.⁶²

Zkrácenou verzí *Mluvnice jazyka českého pro školy střední a ústavy učitelské* je příručka *Krátká mluvnice česká pro první třídy škol středních*, která vychází o rok později. V ní uvádí Gebauer, že *číslo je v češtině troje*. Dále uvádí, že se jedná o singulár, duál a plurál. V poznámce o duálu opět zjistíme, že se projevuje jen u některých slov. Dále autor v souvislosti s koncovkou *-ma* uvádí substantiva *ucho* a *oko*. Pokud jde o tělesné údy, jsou vhodné tvary *ušima* a *očima*. Stejně tak je tomu i u slov *ruka* a *noha*, u nichž doporučuje autor tvary *rukama* a *nohama*.⁶³

V jazykové příručce *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé* se mimo jiné věnuje Jan Gebauer duálu také. Zmiňuje ho v poznámce věnující se kategorii čísla. Ale i v této příručce Gebauer dodává, že duál je omezen pouze na některá slova a že ho nahrazuje plurál.

*Číslo dvojného šetřilo se kdysi přísně, ale časem zanedbává se a nahrazuje se číslem množným.*⁶⁴

Tvary dvojného čísla se podle Gebauera zachovaly u slov *dva* a *oba* – autor uvádí jejich tvary s koncovkou *-ma* – tedy *dvěma* a *oběma*. Dále u slova *prs* – zde je duálová koncovka uvedena – ale pouze u druhého a šestého pádu. Dalším zmíněným slovem je číslovka *sto* – tvary duálové jsou pouze ve spojení *dvě stě*. U slova *koleno* doporučuje Gebauer tvar *kolenou* v genitivu a lokálu. Podobně v těchto pádech doporučuje autor i tvary slov *ramě* a *rameno* – tedy na příklad *na ramenou*. U substantiva *ruka*, stejně jako *noha*, *oko* nebo *ucho* doporučuje autor v sedmém pádu množného čísla koncovku *-ma* – tedy tvary *rukama*, *nohama*, *očima*

---

⁶² Šlosar, 2017, POOBROZENSÁ ČEŠTINA 19. STOLETÍ; Bláha, 2017, ČEŠTINA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

⁶³ Gebauer, 1891, s. 16, s. 23–26.

⁶⁴ Gebauer, 1904, s. 83.

a *ušima*. Pokud uživatel jazyka použije koncovku *-ma* v jiných než uvedených případech, jedná se podle Gebauera o strožené skloňování – v jiných případech je tedy tato koncovka nevhodná. Jako příklad uvedl autor tvary slov *rty* a *křídla*, kdy namísto tvarů *rtoma* a *křídloma* doporučuje tvary *rty* a *křídly*.⁶⁵

Je důležité zmínit i Gebauerovu *Historickou mluvnici jazyka českého* z roku 1896, v níž se duálu rovněž věnuje. Najdeme v ní výklady o tom, jak vypadaly koncovky duálu pro všechny pády skloňování založeném na kmenovém principu, a popis dalšího vývoje dvojného čísla. Kromě toho i zde autor informuje, že duál v průběhu let zanikl a že dnes pozorujeme jeho pozůstatky pouze u vybraných slov.⁶⁶

Dále vydal v roce 1902 Gebauer i příručku *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*, kterou bychom mohli srovnat s dnešními *Pravidly českého pravopisu*.

2.7 Koncovka *-ma* v češtině dvacátého století

Po vzniku Československa se dostává češtině daleko větší důležitosti, než tomu bylo předtím. Je stále třeba, aby se dále rozvíjela česká terminologie. Vliv spisovné češtiny narostl na příklad díky vzniku rozhlasu nebo větším nákladům denního tisku. Dochází k ústupu dialektů, neboť se více lidí stěhuje do měst. Děje se tak ale i z důvodu většího pohybu obyvatel mezi regiony. Vhodné je zmínit i vliv biografů na češtinu. Jsou zakládány důležité jazykovědné časopisy. Velký vliv na jazyk měl i Pražský lingvistický kroužek, díky kterému vychází důležitý sborník *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Od roku 1935 vychází *Příruční slovník jazyka českého*, v roce 1941 vychází *Pravidla českého pravopisu*. Od roku 1916 vychází časopis *Naše řeč*, od roku 1935 *Slovo a slovesnost*.⁶⁷

Během protektorátu je český jazyk opět ohrožován germanizací, zároveň roste pro Čechy role češtiny jako symbolu národa. Oficiálně byl však český jazyk až na druhém místě a ve všech institucích musela být používána kromě češtiny i němčina. Do němčiny se na příklad překládají i názvy obchodů, ulic nebo náměstí. Čeština však obdobím protektorátu nijak

---

⁶⁵ Ibid., s. 82n.

⁶⁶ Gebauer, 1896, s. 1, s. 14n.

⁶⁷ Fidlerová et al., 2013, s. 131–138.

zvlášť postižena nebyla. Pronikly do ní sice jednotlivé germanismy, většina jich však během let vymizela.⁶⁸

Po druhé světové válce je čeština ovlivněna odsunem Němců z pohraničí. Zastoupení židovského obyvatelstva bylo po druhé světové válce v Československu minimální. Před válkou měly tyto skupiny na kulturu českého jazyka nezanedbatelný vliv. Ve škole je zaváděna nově povinná výuka ruštiny a obecně je ruštině věnován daleko větší prostor, což ovlivnilo mimo jiné na příklad lexikum češtiny. I díky začínajícímu televiznímu vysílání dochází k zintenzivnění kontaktu mezi češtinou a slovenštinou. Silnější vliv získává obecná čeština a dialekty dále ustupují. Je však nutno dodat, že na Moravě byla obecná čeština vnímána negativně a že nepronikla ani do nově osídleného pohraničí. Na přelomu 50. a 60. let je možné pozorovat snahy o kodifikaci určitých jevů právě z obecné češtiny. Do češtiny se v této době dostalo i velké množství lexika z ruského jazyka. Slovní zásoba se mění i v oblasti správních, kdy ustupují slova jako na příklad *starosta*, *hejtman* nebo *četník*. Důležitou roli měly v češtině i iniciálové zkratky jako *SSM*, *RVHP* nebo iniciálové zkratky tvořené z prvních slabik – *ČEDOK*.⁶⁹

Jak už bylo v předcházející kapitole řečeno – Gebauerova mluvnice byla považována za jazykovou normu až do první poloviny dvacátého století. Během této doby vycházela její různá přepracování, na nichž se podíleli například Václav Ertl nebo František Trávníček.⁷⁰

Trávníčkovi vychází v roce 1948 i jeho vlastní gramatika s názvem *Mluvnice spisovné češtiny*. I ten zde zmiňuje duálové skloňování pouze u konkrétních substantiv. Opět zde najdeme tvary *prsoma*, *rukama*, *nohama*, *ramenoma*, *kolenoma*. Z duálu vycházející tvar najdeme u číslovek *sto*, *dvě* a *obě* nebo u slov *oči* a *uši*.⁷¹ V porovnání s tvary, které doporučuje Gebauer, jde spíše o regresi.

Koncovku *-ma* zmínil i Jaromír Bělič ve své přednášce pro čtvrtý mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě. Jeho přednáška měla název *Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné*. Hovorová čeština podle něj tvoří mezistupeň mezi interdialekty a vlastním (knižním) spisovným jazykem. Spisovný jazyk je tedy ovlivňován právě hovorovou

---

⁶⁸ Ibid., s. 140–145.

⁶⁹ Ibid., s. 153–157.

⁷⁰ Šlosar et al., 2009, s. 114.

⁷¹ Trávníček, 1951, s. 454.

češtinou, přes níž do spisovného jazyka pronikají z obecné češtiny různá lexika, syntaktické vlastnosti nebo tvaroslovné jevy. Dále autor vyjmenovává aspekty hovorové češtiny, které má podobné se spisovnou češtinou a s obecnou češtinou. Ve výčtu tvaroslovných jevů, které má hovorová čeština stejné s češtinou obecnou, se objevila i koncovka *-ma* – například tvar *chlapama*, *ženama* nebo *třešněma*. Zde je možné vidět určitý náznak možnosti budoucí kodifikace této koncovky. Je třeba ale dodat, že sám Bělič v tomto příspěvku uvádí, že v takových případech si mluvčí většinou nenoremnost tvarů uvědomují.⁷²

Na tyto myšlenky reagoval v článku *K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem* Milan Jelínek v roce 1963. Ten se opět zabývá rolí hovorové češtiny v systému českého jazyka a také tím, jak je ovlivňována hovorová čeština obecnou češtinou. Nabízí i zamyšlení nad otázkou, co vlastně za obecnou češtinu můžeme považovat. V článku dále autor zdůrazňuje, že spisovná čeština se začíná vzdalovat od češtiny mluvené a že některé tvary je už možné považovat za knižní. Reaguje i na výše uvedeného Bělíče a na jeho teze o koncovce instrumentálu plurálu. Jelínek je totiž toho názoru, že koncovky *-y* a *-i* maskulin sedmého pádu množného čísla jsou knižní. Tvar s koncovkou *-ma* považuje za unifikovaný ve všech dialektch a interdialektech. Toto doporučení, aby byla koncovka *-ma* v instrumentálu plurálu uznána jako dubleta, dále rozvíjí. Její kodifikace má podle autora přiblížit češtinu jiným slovanským jazykům. Podle Jelínka by se kodifikoval stav češtiny, který platí v mluveném jazyce po téměř celém území. Zároveň by tato kodifikace vyřešila i *homonymitu* u akuzativu a instrumentálu, která je podle autora možná příčinou rozšíření koncovky *-ma*.⁷³ Hlavní argument pro kodifikaci nějakého jazykového jevu – totiž to, jestli je v češtině tato koncovka noremní – autor však neřeší. Dále je důležité dodat, že ona *homonymita* (tedy pádová homonymie) – tou argumentoval už Václav Jan Rosa ve své *Čechořečnosti* – je v komunikační praxi zcela okrajová.

V článku *Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny* je nabídnut další pohled na koncovku *-ma*. Autoři Jiří Kraus, Jaroslav Kuchař, Alexandr Stich a František Štícha se ve článku snaží predikovat, jak se bude v budoucnu měnit kodifikace českého jazyka. Autoři předpokládají na příklad, že tvary jako *lidi*, *husiti* nebo *Angličani* postupně

---

⁷² Bělič, 1958, s. 59–71.

⁷³ Jelínek, 1963, s. 47–54.

ztratí hovorový příznak. Co se ale koncovky *-ma* týče – uvádějí, že je stále příznaková. Je však předpokládáno, že se dostane do sféry hovorové češtiny.⁷⁴

Dalším jazykovědcem, který se zajímal o tvary s koncovkou *-ma*, byl Petr Sgall. Ten v bohemistickém časopise *Slovo a slovesnost* uveřejnil článek, v němž nabádá, aby se spisovná čeština otevřela určitým jevům, které jsou pozorovány v češtině hovorové. Podporuje, aby se v kodifikačních příručkách objevovaly i dublety – například v instrumentálu množného čísla. Odkazuje zde na článek Jiřího Krause, Jaroslava Kuchaře, Alexandra Sticha a Františka Štíchy. K takové dubletě by bylo možné podle Sgalla přidat poznámku, že se jedná o hovorový výraz. Dále autor uvádí, že se tvary s koncovkou *-ma* nevyskytují u všech slov rovnoměrně – na příklad tvar *ženama* se nevyskytuje tak často, jako tvar *lidma*.⁷⁵ Tím však narážíme na další kodifikační problém, neboť se nabízí otázka, zda je řešením kodifikovat koncovku *-ma* plošně, nebo jen v určitých slovech. Dále je třeba uvést, že Petr Sgall doporučuje často kodifikaci prvků, které neměly oporu v tom, že by byly mezi mluvčími vnímány jako noremní.

První polovina dvacátého století tedy nepřináší v pohledu na koncovku *-ma* žádné změny a dále je doporučována ve stejných případech jako tomu bylo do doby předcházející. Tedy u párových substantiv v syntagmatech, která jsou tvořena těmito substantivy. To bylo nejspíš způsobeno i autoritou Gebauera a jeho mluvnic, hlavně však tehdejší jazykovou praxí. Nový pohled přichází od druhé poloviny dvacátého století, kdy dochází k diskuzi, jestli by se čeština neměla více přiblížit mluvenému jazyku.

2.8 Koncovka *-ma* v češtině dvacátého prvního století

V praktické části své práce se zabývají koncovkou *-ma* autoři publikace *Fenomén spisovnosti v současné jazykové situaci*. Tvaroslovný jev obsahující koncovku *-ma* se objevil ve dvou otázkách jejich šetření.

Dotazovaným byla v jedné otázce (konkrétně otázka 6.) předložena slova, slovní spojení nebo věty, u nichž měli zaznamenat svůj postoj k nim při použití ve veřejném projevu. Dotazovaní známkovali uvedené jazykové jevy jako ve škole známkami 1 až 5. Známkou 6

---

⁷⁴ Kraus et al., 1981, s. 228–238.

⁷⁵ Sgall, 1981, s. 299–306.

bylo možné označit takové jevy, které nebyli respondenti schopni posoudit. Z 1 511 dospělých respondentů hodnotilo tvar *za téma dveřma* 1 484 z nich. Většina toto spojení hodnotila známkou 3. Známkou 2 ho hodnotilo 24 % dotazovaných. Známkou 1 udělilo přibližně 10 %. Mládež – tedy respondenti ve věku 12 až 18 let – hodnotili výše zmíněné spojení také majoritně známkou 3. Známkou 1 by mu udělilo přibližně 13 % dotázaných. Z 1 422 respondentů kategorie mládež zodpovědělo otázku přibližně 1 414 z nich.⁷⁶ Na tuto otázku navazovala i otázka následující. Respondenti měli uvést další jazykové jevy, které jim při spisovném projevu vadí, a opět je měli hodnotit jako ve škole známkami 2 až 5. Spojení, která by obsahovala instrumentál plurálu s koncovkou *-ma*, se objevila méně než dvacetkrát.⁷⁷

Další prací, v níž byl tento jazykový jev zpracován, je *Tvarosloví a výslovnost mluvené češtiny* Světlý Čmejrkové, která porovnávala výskyt tvarů slov s koncovkou *-ama* s jejich spisovnými variantami v korpusu DIALOG. Autorka konstatuje, že ve veřejných projevech se mluvčí snaží dodržovat spisovný jazyk. Občas ale do jejich projevů pronikají nespisovné tvary jako na příklad *batolatama*, *dětma* a tak podobně. Někdy dochází v rámci jazykového managementu (pojem jazykový management vysvětlují v praktické části této práce) k opravám tvaru, občas dají mluvčí jasně najevo, že si nejsou jistí, jaký tvar zvolit. Někdy užívají naopak tvary hyperkorektní.⁷⁸

Jeden z nejmladších článků, který se touto problematikou zabývá, je příspěvek Pavla Sojky, který nese název *Instrumentál plurálu – „pádový kámen úrazu“?* Článek vyšel v časopise *Naše řeč* v roce 2020. Autor se v něm snaží podat pohled na to, jak se vyvinula pozice koncovky *-ma* v češtině, a snaží se zhodnotit, jestli se naplnily předpoklady vývoje českého jazyka, které byly konstatovány v časopise *Slovo a Slovesnost* v článku *Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny* uveřejněném v roce 1981. Sojka sledoval projevy dvou set uživatelů jazyka v pořadu Interview ČT24 a na základě zkoumání tohoto jazykového materiálu se pokusil nastítnit odpovědi, zda platí predikce vyslovené ve výše uvedeném článku. Zpracováno bylo přibližně 1 200 tvarů instrumentálu plurálu a pouze 8 %

---

⁷⁶ Svobodová et al., 2011 s. 127, s. 132–134.

⁷⁷ Ibid., 2011 s. 146n.

⁷⁸ Čmejrková, 2011, s. 192–195.

z nich mělo nespisovnou variantu *-ma*. Autor tedy hodnotí tuto koncovku v mluvených projevech v rámci seriózní publicistiky jako neuzuální.⁷⁹

2.9 Shrnutí historického vývoje a vnímání koncovky *-ma*

Třemi hodnotami kategorie čísla disponovala už praslovanština. Duál dále prostoupil i do pračeštiny, kdy je možné pozorovat i koncovku *-ma*. Duálové skloňování přechází i do rané češtiny a koncem 15. století zaniká.

Koncovky duálu se však vyskytují i v dalších etapách českého jazyka. V humanistické češtině zmiňují duálové koncovky *-ma* autoři *Náměšťské mluvnice* Václav Beneš Optát, Petr Gzell a Václav Philomates. Tato mluvnice doporučuje duálové koncovky nepoužívat. V reakci na to uvádí mladší Jan Blahoslav, že v určitých případech je použití koncovek duálu vhodné. Takovými případy jsou ty, kdy je substantivum částí syntagmata s číslovkou *dva* nebo *oba*. Stejně tak ve své mluvnici nezavrhne duálové koncovky ani Matouš Benešovský, který je doporučuje v konkrétních příkladech.

V době baroka se zmiňuje o duálových koncovkách Jiří Konstanc. Tyto koncovky Konstanc doporučuje užívat jen v případě, kdy se jedná o části těla živočichů, které mají živočichové dvakrát – oči, uši a tak podobně. Václav Matěj Štajer podporuje stejné užívání duálových koncovek jako Konstanc. Češtinu významnou měrou ovlivnila mluvnice Václava Matěje Rosy *Čechořečnost*, v níž autor uvádí koncovku *-ma* ve výrazném množství paradigmat. Tuto koncovku obhajuje i ve zvláštní kapitole tím, že její užívání odstraní dvojznačnost, ke které dochází v případech, kdy má stejnou koncovku jak akuzativ, tak instrumentál. Jako příklad uvedl Rosa mimo jiné spojení *trhati zuby*. Tento argument je používán i v budoucích letech jako argument pro kodifikaci koncovky *-ma*.

Gramatici národního obrození se snaží navázat na češtinu z doby humanismu. František Martin Pelcl považuje koncovku *-ma* za nenoremnní a její užívání doporučuje pouze v určitých případech. Takovými případy jsou substantiva *oči*, *uši*, *ruce* a *nohy* a adjektiva, která se s takovými slovy pojí – opět tedy párová substantiva a s nimi spojená přídavná jména. Stejný názor má i gramatik Jan Tomsa, který uvádí, že v jiných případech se dobří autoři koncovce *-ma* vyhýbají. Od tohoto pohledu se neliší ani Jan Nejedlý. Nejvýrazněji

---

⁷⁹ Sojka, 2020, s. 131–143.

bezesporu ovlivnil nejen tehdejší češtinu Josef Dobrovský, který se podílel na příklad i na zpracování Pelclovy gramatiky. Ve svém díle *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache* konstatuje stejně jako jeho předchůdci, že duál je zastaralý a že se jeho koncovky objevují pouze u substantiv, která označují takové části těla, jež máme dvakrát, a u adjektiv, která se s těmito substantivy pojí. Karel Ignác Thám proti tomu uvádí koncovku *-ma* ve většině paradigmát své mluvnice. Dále však svá paradigmata v této gramatice nekommentuje.

Následující vývojová etapa češtiny byla ovlivňována autory Jakubem Malým, Františkem Otokarem Mikešem nebo Janem Nejedlým. Hlavně však Janem Gebauerem, který svými příručkami ovlivnil češtinu až do první poloviny dvacátého století. Kromě toho působily na jazyk i tři brusy. Gebauer, Malý, Mikeš i Nejedlý se drží pohledu na koncovku *-ma*, který zastával Dobrovský. Kromě toho vydává Gebauer i *Historickou mluvnici jazyka českého*, v níž se duálu věnuje podrobněji. Podobný pohled jako měli tito autoři je možné objevit i ve třech brusech. Rozdílné bylo pouze hodnocení, která substantiva je možné chápat jako substantiva párová.

Během první poloviny dvacátého století stále vycházejí různě upravené mluvnice, které napsal Jan Gebauer. Na jejich úpravách se podíleli Václav Ertl nebo František Trávníček. V této době také začínají vycházet časopisy *Slovo a slovesnost* a *Naše řeč*.

V šedesátých letech se stala koncovka *-ma* tématem různých vědeckých diskuzí, čemuž napomohly i časopisy *Naše řeč* a *Slovo a slovesnost*. Koncovkou *-ma* se v jazykovědných časopisech zaobírali mimo jiné autoři Milan Jelínek nebo Petr Sgall, kteří byli pro kodifikaci koncovky. Domněnku, že v budoucnu je možné tuto koncovku kodifikovat, přednesli i Jiří Kraus, Jaroslav Kuchař, Alexandr Stich a František Štícha v článku *Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny*. Jaromír Bělič ve své přednášce pro čtvrtý mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě *Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné* uvádí, že si mluvčí stále uvědomují nenoremnost tvarů s koncovkou *-ma*.

Z doby dvacátého prvního století byly zmíněny tři práce, v nichž se koncovka *-ma* objevuje. Světlá Čmejková porovnává její výskyt v korpusu DIALOG s tvary kodifikovanými. Autorky, které se podílely na vzniku práce *Fenomén spisovnosti v současné jazykové situaci*, v čele s Janou Svobodovou se dotazovaly mluvčích na jejich hodnocení různých jazykových tvarů, mezi nimiž se objevil i tvar s koncovkou *-ma*. Projevy mluvčích pozvaných do

publicistického pořadu Interview ČT24 a jejich užití instrumentálu plurálu pozoroval Pavel Sojka.

Praktická část

3 Analýza publicistického pořadu Interview ČT24

3.1 Důvody zkoumání pořadu Interview ČT24

Od září do prosince roku 2021 jsem analyzoval výskyt tvarů instrumentálu plurálu v projevech hostů i moderátorů publicistického pořadu Interview ČT24. Tyto tvary jsem pozoroval z toho důvodu, že pohled na noremnost jeho koncovek, jak vyplývá z teoretické části této práce, se během vývoje českého jazyka měnil. Ve druhé polovině dvacátého století se dokonce vedly diskuze, zda není vhodné uznat jeho koncovku *-ma* za spisovnou (hovorovou). Tento názor zastávali na příklad Petr Sgall nebo Milan Jelínek. Dalším důvodem je práce autorů Jiřího Krause, Jaroslava Kuchaře, Alexandra Sticha a Františka Štíchy, kteří předpokládali, že se koncovka *-ma* dostane do hovorové češtiny a bude v ní tedy uznána za spisovnou. Jejich článek vyšel v roce 1981 a byl mimo jiné i jednou z motivací vzniku práce Pavla Sojky. Ten při příležitosti tehdy se blížícího čtyřicátého výročí od pronesení výše zmíněné predikce vydal článek, v němž aktuální pohled na instrumentál plurálu hodnotí z teoretického i empirického hlediska. Na jeho sondu ve své práci navazují, a to nejen tematicky, ale i výběrem zdroje dat.

Pořad Interview ČT24 jsem podrobil analýze i z toho důvodu, že komunikační praxe je ovlivňována mimo jiné i veřejnými médii, jakými jsou na příklad rozhlas nebo televize. Tato dvě média se rozvíjela během dvacátého století. Rozhlasové vysílání fungovalo na našem území od roku 1923. Televizní vysílání začíná roku 1953.⁸⁰ O styl televizních pořadů se zajímali například Karel Hausenblas a František Daneš. Hausenblas na příklad upozornil, že mezi mluvčím a posluchačem se v rozhlasovém a televizním vysílání ztrácí přímý kontakt a že při takových vysíláních dochází k napětí mezi normami veřejného a neveřejného projevu.⁸¹ Dále Daneš upozorňuje na to, že pojem *veřejný projev* televizní i rozhlasové vysílání značně zkomplikovalo – proto přichází s novým dělením projevů – na formální a neformální.⁸² Proto budu i ve své práci pracovat právě s těmito dvěma pojmy.

---

⁸⁰ Hoffmanová et al., 2016, s. 300n.

⁸¹ Hausenblas, 1962, s. 193.

⁸² Daneš, 1969, s. 103.

Televiznímu vysílání se dále věnoval Jaroslav Machač, který upozornil na rozdíly mezi rozhlasovým a televizním vysíláním v časopise *Naše řeč*. Dodává ale, že v případě publicistiky a zpravodajství nejsou mezi těmito médii velké rozdíly.⁸³ V devadesátých letech dvacátého století dochází ke vzniku daleko většího množství prací věnujících se televiznímu vysílání, než tomu bylo do té doby. Zkoumány byly politické debaty i kulturně společenské besedy, rozhovory a diskuze, ale i postupně vznikající talk show.⁸⁴ Ve svém výzkumu se pokusím i na tyto práce navázat.⁸⁵

3.2 Popis pořadu Interview ČT24

Interview ČT24 je pořad vysíláný pravidelně každý všední den v 18:28 na veřejnoprávním televizním kanálu ČT24. Jsou do něj zvány osobnosti důležité pro aktuální dění v Česku ale i ve světě. Typickými hosty jsou politici, odborníci a významné postavy veřejného života. Jedno vysílání trvá přibližně 28 minut.⁸⁶ Do pořadu je zván vždy jeden host, který odpovídá na dotazy jednoho moderátora. Jedná se o živé vysílání a publikum není během rozhovoru přítomno.

Moderátory tohoto pořadu je možné považovat za vzorové mluvčí. Daniel Takáč pro Českou televizi pracuje jako moderátor a redaktor od roku 2005. Této činnosti se věnoval ale už předtím, neboť v televizi Prima zastával v roce 2001 místo šéfredaktora zpravodajství a místo moderátora. Na pozicích redaktora a moderátora působil Daniel Takáč i v Českém rozhlase.⁸⁷ Světлана Witowská pracuje v České televizi jako moderátorka zpravodajství a Interview ČT24 moderuje od roku 2014. Je držitelkou Ceny Karla Havlíčka Borovského.⁸⁸ Barbora Kroužková působí jako moderátorka v České televizi od roku 2006. Předtím pracovala jako moderátorka pro Český rozhlas nebo pro Frekvenci 1. Jako redaktorka působila rovněž i v televizi Prima.⁸⁹ Zuzana Tvarůžková pracuje v České televizi jako redaktorka domácí redakce. Kromě Interview ČT24 moderuje také pořad 90' ČT24,

---

⁸³ Machač, 1972, s. 212–220.

⁸⁴ Hoffmanová et al., 2016, s. 303.

⁸⁵ Ibid., s. 305.

⁸⁶ <https://ct24.ceskatelevize.cz/tema/200000-interview-ct24>

⁸⁷ <https://www.ceskatelevize.cz/lide/daniel-takac/>

⁸⁸ <https://www.ceskatelevize.cz/lide/svetlana-witowska/>

⁸⁹ <https://www.ceskatelevize.cz/lide/barbora-krouzkova/>

Chudoba zblízka nebo (Ne)zaměstnané Česko.⁹⁰ Linda Bartošová na České televizi moderuje kromě Interview ČT24 také pořad Události nebo Události, komentáře.⁹¹

3.3 Popis mediálních dialogů

Mediální dialogy jsou takové dialogy, které mají institucionalizovanou formu. V běžném dialogu funguje přirozené střídání funkcí (turn-taking). Oproti tomu mediální dialog je v tomto střídání regulován a otázky klade moderátor. Jeho hosté čekají, než jim udělí moderátor slovo. Navíc jsou jejich odpovědi regulované i tím, jak velký prostor jim moderátor vymezí. Moderátorem je hodnoceno, zda jsou tyto odpovědi jednoznačné a srozumitelné, zda se dotazovaný odpovědi nechce vyhnout nebo jestli není odpověď příliš specializovaná. Tato asymetrie přivádí účastníky interview k boji nejen o slovo, ale i o zachování si své tváře před diváky. Důležitým aspektem těchto rozhovorů je tedy i publikum, neboť pro účastníky rozhovoru je důležité zachovat si svou reputaci a svou image. Styl mediálních dialogů je dále určován i žánrovými zvyklostmi, individuálními kompetencemi mluvčích a jejich vzájemnými vztahy, situačními momenty nebo kontextovými střety. Pro tyto dialogy je typická mluvená řeč – lidé často hovoří bezprostředně, pod časovým tlakem, nemají možnost si svůj projev dobře rozmyslet a naplánovat jeho průběh, zbavit se zpětně nepřesností, vycpávkových slov, přerázků nebo nechtěných tvarů. Řeč hostů je často dotvářena i moderátory. Mediální rozhovory můžeme dělit na informativní rozhovory, politické duely a zábavné dialogy.⁹²

Kromě intertextuality – různých citací, parafrází, reformulací a komentářů – se ve veřejných dialozích objevují i různé obranné a únikové techniky. Pokud se host brání proti něčemu, co o něm bylo zveřejněno novináři, proti něčemu, co se mu podsouvá, činí tak často nějakou obrannou technikou.⁹³ Úniková technika je taková technika, kdy mluvčí místo odpovědi na otázku soustředí pozornost na příklad na nějaké konkrétní slovo, které moderátor použil. Tím naruší host rytmus otázek a odpovědí a získá kontrolu nad dialogem. Proti moderátorovi se na příklad ohradí a zároveň se vyhne odpovědi na otázku, která mu byla položena.⁹⁴

---

⁹⁰ <https://www.ceskatelevize.cz/lide/zuzana-tvaruzkova/>

⁹¹ <https://www.ceskatelevize.cz/lide/linda-bartosova/>

⁹² Čmejrková, 2013, s. 9–12.

⁹³ Ibid., s. 177.

⁹⁴ Ibid., s. 180.

Tyto techniky bývají v politických diskuzích často ostré a nesmlouvavé. V zábavných dialozích tyto techniky nebývají tolik vyhraněné, mohou však být užity k zesměšnění mluvčích.⁹⁵

Rozhovor mezi moderátorem a hostem v interview lze považovat za formální komunikaci a je možné předpokládat, že mluvčí během něj budou používat spisovný jazyk. Jedním z důvodů, proč je používání spisovné češtiny u hostů možné předpokládat, je i fakt, že se během celého rozhovoru ocitají v situaci, kdy jim moderátor klade otázky spisovnou češtinou. V takovém případě je obvyklou reakcí na tyto otázky spisovnou češtinou i reagovat. Politikové se budou nejspíš chtít zalíbit svým voličům – tedy divákům. Projev politiků souvisí se snahou budít určitý dojem – dojem, že mluvčí je profesionál, že je znalý etikety i jazykových pravidel – ale například i se snahou vzbudit sympatie u diváků, kteří by si mohli zakládat na spisovné češtině. Tímto stylem mluvy se jim mohou politici přiblížit.⁹⁶

Podobná motivace se dá předpokládat i u představitelů dalších veřejných funkcí – předsedové veřejných institucí musí být očima občanů rovněž viděni jako profesionálové, kteří ovládají spisovný jazyk. Stejně tak spisovatelé a překladatelé by se zdiskreditovali, kdyby nebyli schopni použít během formálního rozhovoru takové tvary, které jsou během formálních rozhovorů vhodné – tedy spisovné. Samozřejmě toto tvrzení nelze chápat tak, že pokud během rozhovoru použije spisovatel nebo překladatel nespisovný tvar, znamená to, že se zdiskreditoval. Rozhovor na veřejnoprávní televizi je pro mluvčí jistá forma prezentace jejich dovedností, znalostí a zkušeností. Vlastně bychom mohli tvrdit, že se jedná o jakousi formu reklamy. Mluvčí, jejichž práce vychází z používání vhodných tvarů jazyka, jako na příklad spisovatelé a překladatelé, se tedy budou snažit předvést, že v tomto užívání jazyka excelují. Kdyby zástupci těchto profesí používali většinu času rozhovoru koncovky pro danou komunikační situaci nevhodné, nebudeme-li brát v potaz případy, kdy by tak činili očividně naschvál, mohlo by to negativně ovlivnit jejich kariéru.

U moderátorů je spisovná čeština předpokládaná, protože diváci od nich spisovnost očekávají. Tito moderátoři jsou navíc v České televizi systematicky vedeni k užívání spisovného jazyka. Kromě toho jsou žurnalisté pracující v České televizi vázání zvláštním

---

⁹⁵ Ibid., s. 195.

⁹⁶ Bláha, 2009, s. 13n.

kodexem. V tomto kodexu najdeme články, jež se věnují jazykovému projevu. Pracovníci se v něm zavazují, že budou dbát o kultivovanost své mluvy. V publicistických pořadech, pod něž spadají i interview, jsou moderátoři povinni mluvit spisovnou češtinou. V neposlední řadě těchto argumentů stojí i fakt, že si Česká televize nechává pravidelně každý půlrok zpracovat analýzu úrovně vysílání Ústavem pro jazyk český Akademie věd České republiky.⁹⁷

3.4 Popis vzorku

Během výzkumu jsem analyzoval celkem 40 dílů výše zmíněného pořadu, kterého se zúčastnilo celkem 40 hostů a 5 moderátorů. Co se pohlaví týče – jeden moderátor byl muž, čtyři moderátorky byly ženy.

Z hostů bylo mužů 30 a žen 10 – tento nerovnoměrný poměr zastoupení žen je třeba při vyhodnocování výsledků zkoumání vzít v potaz.

Počet mužů	31	Počet žen	14
Počet mužů moderátorů	1	Počet žen moderátorek	4
Počet pozvaných mužů	30	Počet pozvaných žen	10

Nejvíce bylo hostů, kteří se narodili mezi roky 1971 a 1980. Konkrétně se jedná o 13 hostů, z nichž byla jedna žena. Druhé největší zastoupení bylo zaznamenáno u hostů, kteří se narodili mezi roky 1981 a 1990. Těch bylo celkem 11, ženy byly 4 z nich. Mezi roky 1961 a 1970 se narodilo 8 pozvaných respondentů. Z nich byly 3 ženy. V letech 1951 až 1960 se narodilo 7 pozvaných mluvčích – ženy byly 2 z nich. Nejstarším hostem byl Ladislav Špaček, jenž se narodil v roce 1949. Nejmladší byl Jakub Michálek, který se narodil v roce 1989.

Rok narození	Počet mluvčích	Počet žen
1941 - 1950	1	0
1951 - 1960	7	2
1961 - 1970	8	3
1971 - 1980	13	1
1981 - 1990	11	4

⁹⁷ Hoffmanová et al., 2016, s. 306, s. 310.

Věkový průměr všech účastníků byl 49 let, věkový průměr všech hostů byl 50 let. Moderátorům bylo v průměru 43 let. Pro porovnání uvádím i průměrný věk obyvatel České republiky, který byl pro rok 2021 podle Českého statistického úřadu 42,7 let.⁹⁸

Průměrný věk	49 let
Průměrný věk moderátorů	43 let
Průměrný věk hostů	50 let
Průměrný věk obyvatel České republiky	42,7 let

Co se profesního zaměření týče – majoritně byli v pořadu zastoupeni politici. Těch bylo zaznamenáno 30. Ekonomickou sféru zastupovalo 5 pozvaných, 4 pozvaní spadají pod kulturní sféru. Jeden host byl zařazen do kategorie hostů zabývajících se zdravotnictvím. Jedná se o předsedu České vakcinologické společnosti Romana Chlábka.

Profese	Počet mluvčích
politika	30
kultura	4
ekonomie	5
zdravotnictví	1
moderátoři	5

3.5 Složení hostů

Účastníci interview, které sleduji, jsou zástupci důležitých kulturních, ekonomických a politických institucí, kteří v pořadu nezastupují jen sami sebe, nýbrž celou instituci, která je na rozhovor jmenovala. Takovými účastníky byli především politici – na příklad nynější premiér Petr Fiala nebo předseda Pirátské strany Ivan Bartoš. Pirátskou stranu reprezentovali i Jan Lipavský nebo Olga Richterová. Dále se v pořadu objevil Vít Rakušan, který je předsedou politické strany STAN, toto hnutí zastupoval i Petr Gazdík. Do pořadu přijala pozvání předsedkyně strany TOP 09 Markéta Pekarová Adamová. Stranu TOP 09 zastupovala dále i politička Helena Langšádlová. Za ODS vystupoval v pořadu kromě Petra Fialy i politik Martin Kupka, za KDU-ČSL Marian Jurečka. Tyto hosty jsem vybral i z toho důvodu, že se v době vysílání jednalo o kandidáty na ministry vlády (pouze Markéta Pekarová Adamová se stala předsedkyní Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Olga Richterová se stala místopředsedkyní Poslanecké sněmovny), a proto se u nich dalo

⁹⁸ <https://www.czso.cz/csu/czso/csu-predstavil-prvni-vysledky-scitani-2021>

očekávat, že svými budoucími veřejnými vystoupeními budu ovlivňovat jazykovou kulturu České republiky. Dalšími důležitými politiky, kteří mají bezesporu vliv na jazykovou kulturu češtiny, jsou toho času primátor hlavního města Prahy Zdeněk Hřib nebo tehdejší primátor města Plzně Martin Baxa. Jazykovou kulturu výrazně ovlivňovali i tehdejší ministři Karel Havlíček, Adam Vojtěch, Klára Dostálová, Jana Maláčová nebo Lubomír Zaorálek. Předsedou Poslanecké sněmovny byl v době vysílání Radek Vondráček, jenž rovněž v pořadu vystupuje.

Kromě politiků jsou ve zkoumaném vzorku zastoupeny i osobnosti, které se zabývají českým jazykem přímo v rámci svého zaměstnání, proto se i u nich dá předpokládat, že se na podobě současného jazyka významně podílejí. Takovými zástupci byli překladatelka Anna Kareninová nebo spisovatel Jaroslav Rudiš. Anna Kareninová nepřímo formuje podobu dnešní češtiny například překlady děl Milana Kundery nebo tvorbou titulků k cizojazyčným filmům. Spisovatel Jaroslav Rudiš – držitel Ceny Karla Čapka nebo Ceny Jiřího Ortena – češtinu nepřímo ovlivňoval mimo jiné svými díly *Nebe pod Berlínem*, *Národní třída* nebo *Český ráj*.

Jako příklad zástupců institucí ekonomických je možné uvést Vojtěcha Bendu, který byl v době vysílání členem bankovní rady České národní banky, což je prestižní post, jehož představitel by měl dokonale ovládat spisovnou češtinu. Dále lze uvést Vladimíra Dlouhého, jenž byl v době vysílání prezidentem Hospodářské komory České republiky, opět velmi důležitá funkce, jejíž představitel denně veřejně vystupuje v nejrůznějších sdělovacích prostředcích. Nebo Jaroslava Hanáka, prezidenta Svazu průmyslu a dopravy České republiky, bezesporu další důležitá veřejná funkce.

Velmi významným představitelem kulturní sféry je bývalý mluvčí prezidenta republiky Ladislav Špaček, který v minulých letech denně komunikoval s veřejností a jehož působení v této funkci ve velké míře působilo na kulturu českého jazyka. Dále se Ladislav Špaček dlouhá léta zabývá etiketou. I ta bezpochyby souvisí se správným vyjadřováním. V širokém spektru účastníků pořadu Interview ČT24 se objevili i zástupci vysokých škol. Za takového představitele je možné uvést děkana Právnické fakulty Univerzity Karlovy Jana Kuklíka.

U všech výše zmíněných mluvčích se dá předpokládat, že se budou snažit o spisovný projev.

3.6 Hypotézy

Očekává se, že se bude průměrný věk obyvatel České republiky postupně zvyšovat. S tím je spojena i možná „konzervace“ jazykového úzu a jazykových norem.⁹⁹ Předpoklad této „konzervace“ je podporován i faktem, že v České republice stoupá úroveň vzdělání – to se pojí i s větší snahou se kultivovaně vyjadřovat a dodržovat dosavadní úzus a normy.¹⁰⁰ Je tedy možné očekávat použití kodifikovaných koncovek jak u mladších mluvčích, tak u starších mluvčích. Dalším výrazným faktorem, který může ovlivnit výsledky analýzy, je fakt, že do pořadu Interview ČT24 jsou zváni převážně zkušení mluvčí, kteří se budou snažit držet spisovného jazyka i kvůli tomu, že Interview ČT24 je pořad s jistou mírou prestiže. V neposlední řadě je třeba brát na zřetel i výsledky práce Sojky z roku 2020, v níž se rovněž ukázalo, že výskyt koncovky *-ma* je v promluvách hostů tohoto pořadu velmi nízký.

Proto předpokládám, že se výpovědi mluvčích ve zkoumaném vzorku nebudou výrazně lišit od kodifikovaných tvarů instrumentálu plurálu. Je možné, že se koncovka *-ma* objeví okrajově v případech, kdy se mluvčí bude chtít přiblížit určitému segmentu společnosti.¹⁰¹ To se dá očekávat u politiků, kteří cílí na voliče z nižších sociálních sfér. Někdy tedy může docházet ke stylizaci mluvčích, která souvisí i s různými přechody mezi spisovnou a obecnou češtinou.¹⁰² Kromě toho se může stát, že mluvčí si v danou chvíli nebude jistý, jakou koncovku by měl použít, a proto přejde k variantě *-ma*, kterou používá při každodenní komunikaci.¹⁰³

Do hodnocení jazykového úzu mluvčích vystupujících v pořadu Interview ČT24 budou zahrnuti i výpovědi žurnalistů pracujících pro veřejnoprávní televizní kanál ČT24, kteří, jak už bylo výše uvedeno, jsou vázáni dodržováním zvláštního kodexu a kteří jsou vedeni k používání spisovného jazyka. Dá se očekávat, že výskyt nekodifikované koncovky *-ma* bude u těchto moderátorů minimální, možná až nulový.

U mladších mluvčích je možné předpokládat, že se v jejich projevech bude koncovka *-ma* projevovat častěji než u mluvčích starších – toto tvrzení vychází z konstatování v publikaci

---

⁹⁹ Bláha, 2009, s. 11.

¹⁰⁰ Ibid., s. 11.

¹⁰¹ Hoffmanová et al., 2016, s. 306.

¹⁰² Ibid., s. 306.

¹⁰³ Čmejková, 2011, s. 195.

Ondřeje Bláhy *Funkční stratifikace češtiny*, kde je řečeno, že mladí lidé bývají obvykle v jazyce nositelem inovací.¹⁰⁴ Dále je třeba zmínit, že pro mladší generaci je v porovnání se starší generací charakteristický obecně liberálnější přístup nejen k pravidlům a normám. S tím souvisí i uvolňování komunikačních norem a vyšší tolerance nespisovnosti i v seriózní komunikaci.

U starších mluvčích je možné předpokládat, že jejich promluvy budou obsahovat v instrumentálu plurálu koncovky v souladu s nynější kodifikací, neboť pro ně není charakteristický výše zmíněný liberální přístup. Vezmeme-li však v potaz i výše uvedené tvrzení o vzrůstající vzdělanosti obyvatelstva, musíme pracovat i s myšlenkou, že starší mluvčí tak vysoké vzdělání nemají, a je tedy možné, že se u nich koncovka *-ma* bude objevovat ve větší míře než u mladších mluvčích. Analýza Interview ČT24 by mohla objasnit, které z těchto výše uvedených konstatování se více blíží realitě.

Otázka, zda může být koncovka *-ma* v budoucnu kodifikována tímto zkoumáním rozhodně nebude vyřešena. Pro takové hodnocení by bylo třeba pracovat s daleko větším vzorkem respondentů. Kromě toho by se měl provést i takový kvalitativní experiment, v němž by zkoumaný vzorek sestával z velkého množství mluvčích, a také takový experiment, ve kterém by bylo možné sledovat takzvané *nenulové reakce* mluvčích.

Pod pojmem *nenulové reakce* rozumíme takové reakce, podle nichž poznáme, že mluvčí považuje určitý pronesený pojem nebo jeho tvar za chybný. Pojem nebo jeho tvar je v rozporu s jazykovými pravidly, která mluvčí dodržuje. Pro rozpoznání takovýchto nenulových reakcí by byl vhodný na příklad další rozhovor vedený s účastníky Interview ČT24, v němž by byli dotázáni, zda jimi pronesený tvar instrumentálu plurálu s koncovkou *-ma* považují za kodifikovatelný. Pro rozpoznání těchto nenulových reakcí by bylo možné dále sledovat na příklad jejich nonverbální komunikaci – například náhlá roztěkanost po chybném použití tvaru. To by bylo ale silně subjektivní. Za takovouto nenulovou reakci je možné ale považovat i to, že se mluvčí po vyřknutí chybného tvaru opraví a použije koncovku v souladu s normou.¹⁰⁵ Tyto nenulové reakce se pokusím zaznamenat.

---

¹⁰⁴ Bláha, 2009, s. 11.

¹⁰⁵ Beneš, 2019, s. 108–119.

Pojmem, který souvisí s hodnocením určitých tvarů použitých během komunikace a s pojmem *nenulová reakce*, je *jazykový management*. Ten můžeme chápat jako jakousi *správu jazyka a promluv*. Jako *správce jazyka* může být chápán kromě určité jazykové instituce také každý mluvčí. Podle toho, kdo je tímto *správce*, je možné rozdělit *jazykový management* na management jednoduchý nebo management organizovaný.¹⁰⁶

Jednoduchý management sestává z několika fází. Východiskem je povšimnutí si ve své nebo v partnerově promluvě jistého jevu. V této fázi může být jazykový management ukončen, nebo pokračuje fází, kdy dojde k hodnocení tohoto jevu. Ten je hodnocen buď pozitivně, nebo negativně. Opět může být v této fázi jazykový management ukončen, nebo následuje další fáze. Přemýšlení mluvčího nad plánem úpravy povšimnutého jevu. Pokud v této fázi jazykový management není ukončen, přichází další fáze – implementace plánu úpravy – na příklad použije mluvčí úpravu povšimnutého jevu v hovoru. Hovor buď dále pokračuje, nebo si některý mluvčí této implementace všimne a začne ji hodnotit. Je tedy možné, aby jazykový management probíhal i cyklicky.¹⁰⁷

Organizovaný management by měl být založen na výskytech jednoduchého managementu – měl by souznět s výše uvedenými povšimnutími a hodnoceními mluvčích. Potřebám mluvčích by měl vycházet vstříc. Tyto jazykové managementy je možné popsat pomocí metod, které můžeme použít ve kvalitativním výzkumu – těmi jsou na příklad různé konverzační analýzy a interview.¹⁰⁸

Kvantitativní výzkum, který provádím, by mohl naznačit, zda se vůbec vyplatí takovýto kvalitativní výzkum provádět – na příklad, pokud se koncovka *-ma* objeví ve velkém počtu výpovědí. Výzkum by mohl dále napovědět, jaký je stav této koncovky v úzu v oblasti mluvené komunikace, kterou jsem zkoumal, tedy v konkrétním žánru seriózní publicistiky.

3.7 Průběh výzkumu

Výzkum probíhal tak, že jsem během každého rozhovoru zaznamenával tvary instrumentálu plurálu. Pak jsem spočítal procentuální podíl spisovné varianty a procentuální podíl nespisovné varianty. Tím jsem zjistil, jak vypadá konkurence spisovných a nespisovných

---

¹⁰⁶ Nekvapil, 2017, JAZYKOVÝ MANAGEMENT

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

tvárů v pořadu Interview ČT24. To by mohlo napovědět, jaký je i všeobecný úzus v této oblasti komunikační praxe. Opět je ale třeba brát v potaz, že vzorek, z něž vycházím, je velmi malý a jedná se pouze o odhad. Jednotlivé mluvčí jsem dále rozdělil do kategorií podle pohlaví, věku a podle jejich profesního zaměření. Tyto kategorie jsem poté mezi sebou porovnával. Použil jsem tedy sociologické hledisko.

3.8 Výsledky analýzy

Celkově jsem zaznamenal a zpracoval 375 tvarů instrumentálu plurálu. Pokud se objevilo v jednom spojení více tvarů instrumentálu plurálu, počítal jsem je jako jeden tvar. Na příklad syntagma *s těmi jednotlivými kandidáty* bylo chápáno jako jeden tvar.

Z těchto 375 tvarů jich 269 pronesli hosté. Pouze 10 z těchto 269 tvarů bylo v rozporu s kodifikací a objevila se u nich koncovka *-ma*. Procentuálně to tedy znamená, že 3,72 % těchto tvarů bylo v rozporu s kodifikací. V rámci jednoho tvaru se nevyskytla ani jednou nekonzistentnost. Syntagmata jako na příklad *s těma jednotlivými kandidáty* nebyla zaznamenána. Ani jednou nebyl zaznamenán hyperkorektní tvar – na příklad *se dvěmi lidmi* nebo *oběmi kandidáty*. V souladu s kodifikací byly všechny tvary číslovky *dvě* (v pořadu bylo proneseno sedm takových tvarů). Tvar, v němž by se vyskytovalo párové substantivum, tedy některá substantiva, jež označují části těla, nebyl zaznamenán.

Moderátoři pronesli celkem 106 tvarů instrumentálu plurálu a v žádném z nich se neobjevila koncovka *-ma*.

Pozvané ženy pronesly 67 tvarů instrumentálu plurálu, z nichž bylo 63 spisovných. To znamená, že v 5,97 % byla použita koncovka *-ma*. U pozvaných mužů bylo zaznamenáno 202 tvarů sedmého pádu množného čísla, koncovku *-ma* obsahovalo 6 z nich – 2,97 %.

Dále byla data rozdělena podle toho, v jakém desetiletí byli mluvčí narozeni. Jak už bylo výše uvedeno, nejstarším hostem byl Ladislav Špaček, který tedy jako jediný spadá do kategorie mluvčích narozených mezi lety 1941 až 1950. V této kategorii bylo zaznamenáno celkem 10 tvarů instrumentálu plurálu. Koncovku *-ma* neobsahovalo ani jedno z nich. Druhou nejstarší kategorií představují hosté, kteří se narodili mezi roky 1951 a 1960. U nich bylo zaznamenáno 37 tvarů instrumentálu plurálu, z nichž 3 tvary koncovku *-ma* obsahovaly. To činí 8,1 %. V další kategorii, hosté narozeni mezi lety 1961 a 1970, jsem

zaznamenal celkem 68 těchto tvarů. Nekodifikované byly také 3 z nich – tedy 4,41 %. V nejméně zastoupené kategorii, do níž patřili hosté narození mezi roky 1971 a 1980, se objevilo 86 tvarů. Procentuální zastoupení tvarů s koncovkou *-ma* je 3,49 % (opět 3 tvary). Jeden nekodifikovaný tvar byl zaznamenán v kategorii hostů nejmladších – narozených mezi lety 1981 a 1990. Celkem pronesly 68 tvarů instrumentálu plurálu. Procentuální zastoupení nekodifikované koncovky je 1,47 %.

Rok narození	Počet zaznamenaných tvarů	Počet nekodifikovaných tvarů	Podíl nekodifikovaných tvarů
1941 - 1950	10	0	0,0 %
1951 - 1960	37	3	8,1 %
1961 - 1970	68	3	4,41 %
1971 - 1980	86	3	3,49 %
1981 - 1990	68	1	1,47 %

Mluvčí byli rozděleni i do kategorií podle jejich profesního zaměření. Nejčetnější bylo zastoupení politiků – u těch jsem zaznamenal celkem 211 tvarů instrumentálu plurálu. Koncovku *-ma* obsahovalo 6 z nich, což činí 2,84 %. Politiky následovali mluvčí zabývající se ekonomikou – u nich bylo zaznamenáno 19 tvarů instrumentálu plurálu, z nichž 3 byly nekodifikované. Mluvčí zabývající se kulturou v pořadí pronesli 26 tvarů instrumentálu plurálu a koncovku *-ma* obsahoval jeden z nich. Do kategorie zdravotnictví byl zařazen poslední host – předseda České vakcinologické společnosti Roman Chlábek. Ten pronesl 13 tvarů instrumentálu plurálu a nekodifikovanou koncovku nepoužil ani v jednom z nich. V této části je vhodné opět zmínit i moderátory, kteří pronesli celkem 106 tvarů instrumentálu plurálu a ani jeden z tvarů neobsahoval koncovku *-ma*.

Profese	Počet zaznamenaných tvarů	Počet nekodifikovaných tvarů	Podíl nekodifikovaných tvarů
politika	211	6	2,84 %
kultura	26	1	3,85 %
ekonomie	19	3	15,79 %
zdravotnictví	13	0	0,0 %
moderátoři	106	0	0,0 %

Je třeba uvést, že ne v každém díle pořadu byl použit instrumentál plurálu jak hostem, tak moderátorem. Hosty byl použit instrumentál plurálu minimálně jednou ve 39 případech ze 40 případů. U moderátorů tomu tak bylo o něco méně – ze 40 případů nebyl použit instrumentál plurálu pětkrát. Nejmenší počet použití instrumentálu plurálu (v kategorii moderátorů) je zaznamenán u Daniela Takáče. V každém ze 40 vysílání Interview ČT24 byl ale použit sedmý pád množného čísla minimálně jednou.

Nejčastěji se koncovka *-ma* objevovala v zájmenech. Konkrétně byla nejčetnější u zájmena *oni*. Tvar *nima* se objevil čtyřikrát. Dvakrát se objevil tvar *volbama*. Jednou byly zaznamenány tvary *sluchátkama*, *tragédiema*, *kterýma*, *náma* a *těma*. Zajímavé je, že tvar *volbama* se objevoval výhradně ve spojení s předložkou *před*.

Tvar *sluchátkama* pronesl Ivan Bartoš po 26. minutě pořadu. V rozhovoru zrovna panovala volnější atmosféra, kdy se moderátorka Světlana Witowská dokonce i smála. Ivan Bartoš se však vrátil do vážné role a pronesení tvaru *sluchátkama* předcházela slova jako *hovořil* a tvary jako *v půl jedenácté* – což jsou tvary spisovné. Nenulová reakce v podobě sebeopravy po pronesení tohoto tvaru nenastala. To však mohlo být způsobeno tím, že se mluvčí soustředil na obsah své výpovědi a použití nespisovného tvaru si neuvědomil.

Nenulová reakce nebyla zaznamenána ani u Heleny Langšádlové, která použila tvar *nima* v první minutě pořadu. Později byl použit i tvar *nimi*. Nešlo však o vyjádření sebeopravy, mluvčí reagovala na doplňující otázku moderátorky Barbory Kroužkové, tvar byl tedy pronesen v novém kontextu. Ve druhé minutě použila mluvčí opět dvakrát za sebou tvar *nima*. Všechny tyto tvary byly proneseny ve chvílích, kdy Helena Langšádlová používala jinak vhodné tvary spisovné češtiny.

Tvar *kterýma* pronesla politička Kateřina Konečná, to se však stalo ve chvíli, kdy se rozhovor dostal do emotivní roviny.

Jaroslav Hanák použil tvar *náma* ve chvíli, kdy jinak používal koncovky spisovné – na příklad tvar *lidé* místo stylově nižšího tvaru *lidi*, jenž by se v hovorové češtině dal očekávat. Je ale třeba brát v úvahu, že tvar *náma* pronesl během vedlejší promluvové linie, kdy popisoval jednání s politickými subjekty.

Prvnímu tvaru *volbama* sice předcházela spisovný tvar *řekl*, jednalo se však opět o vedlejší promluvovou linii, kdy mluvčí popisoval svá jednání s Andrejem Babišem. Dle mého názoru se jednalo o kontext, kdy nebyl tento tvar nevhodný – byla popisována osobní zkušenost a Jaroslav Hanák citoval, co mu Andrej Babiš řekl – tedy „*Je před volbama.*“ Druhé použití tvaru *volbama* mohlo být ovlivněno předchozím užitím tvaru s koncovkou *-ma*. Navíc se jednalo o podobný kontext, kdy Jaroslav Hanák mluvil o jiných politicích.

Tvar *nima* pronesl i Tomio Okamura. To se stalo ale v kontextu, kdy používal hovorové tvary jako *lidí* nebo tvary obecné češtiny – na příklad spojení *v každým případě*. Proto se dá předpokládat, že autor tvar *nima* nepovažuje za spisovný, neboť ho použil v kontextu, kdy mluvil nespisovně.

U autora Jaroslava Rudiše byl zaznamenán tvar *tragédiema*. To nastalo ve chvíli, kdy odpovídal na dotaz ze svého osobního života. V tomto kontextu používal i tvary z obecné češtiny jako *ktorej* nebo *šilenej*. Nedá se tedy předpokládat, že by Jaroslav Rudiš považoval tvar *tragédiema* za spisovný. Mohlo jít o vyjádření spontánnosti. Tvar byl pronesen během spontánního vysvětlování autorových osobních názorů, které byly popisovány komplikovanými souvětími. Během těchto popisů se nejspíš autor přestal soustředit na užití vhodných koncovek. Tyto tvary mohl autor použít i pro zvýraznění toho, že se jedná o jeho osobní pohled – a ne na příklad o prezentaci oficiálních stanovisek veřejné instituce. Po celou dobu pořadu jinak používal Jaroslav Rudiš výhradně kodifikované koncovky instrumentálu plurálu.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že sebeoprava nebyla zaznamenána u žádného z pozorovaných mluvčích.

3.9 Vyhodnocení dat

Z výše uvedených výsledků je možné vyvozovat různé závěry. Hosté pořadu používali instrumentál plurálu daleko častěji než moderátoři, což souvisí i se samotným charakterem interview, v němž je pozornost věnována hlavně hostům, kterým musí být poskytnut dostatečný prostor, aby byli schopni v plné šíři zodpovědět dotazy, které jsou jim kladeny. S tím by mohlo být spojeno i méně časté použití tvarů s koncovkou *-ma* u moderátorů. Je třeba ale vzít v potaz i výše zmíněný důraz na spisovné vyjadřování moderátorů. Pokud by

se v hojném počtu u moderátorů koncovka *-ma* objevovala, byl by to silný argument pro zvážení dalších výzkumů – nejen kvantitativních, ale i kvalitativních – které by v konečném důsledku mohly vést až k uznání této koncovky za spisovnou (hovorovou). V mém výzkumu se však ve výpovědích moderátorů tato koncovka neobjevila ani jednou. To však neznamená, že není vhodné provádět další analýzy na větších vzorcích.

Častěji byl sedmý pád množného čísla používán hosty pořadu. Kdyby v jejich výpovědích byla zaznamenána vysoká četnost nekodifikovaných koncovek, jednalo by se o další argument pro tvrzení, že by koncovka *-ma* mohla být uznána za spisovnou (ale hovorovou). I zde je ale třeba konstatovat, že to se v mém výzkumu nestalo. Koncovka *-ma* se v určitých případech sice vyskytovala, její zastoupení ale bylo velmi malé. Navíc je v určitých případech diskutabilní, jestli tuto koncovku mluvčí používali z toho důvodu, že ji považují za noremní. Neobjevil se žádný mluvčí, který by používal výhradně koncovku nekodifikovanou. Nespisovná varianta měla ve vzorku podíl 3,72 % – poměrově je to přibližně 27 kodifikovaných tvarů ku jednomu tvaru nekodifikovanému.

Pozorování projevů pozvaných žen přineslo zjištění, že použití nekodifikovaných tvarů instrumentálu plurálu je u nich větší než u pozvaných mužů. Téměř 6 % zaznamenaných výpovědí bylo u těchto žen v rozporu s kodifikací. U pozvaných mužů se nekodifikovaná koncovka objevila téměř ve 3 %. Jedná se ale o velmi nízké hodnoty, které jsou v rámci statistické chyby. Kdyby data dalších výzkumů toto častější použití nekodifikovaných tvarů potvrdila, mohlo by to vést k závěru, že ženy inklinují více k použití koncovky *-ma*. Nesmíme ale zapomenout, že poměr zastoupení pozvaných žen k počtu pozvaných mužů je 3 : 1. Předpokládám však, že v případě rovného zastoupení žen i mužů na straně hostů, by se procenta použití nespisovné varianty koncovky srovnala. I tuto úvahu však musí potvrdit budoucí výzkumy.

Při porovnání mluvčích podle dekad, kdy byli narozeni, se neukázalo, že by konkrétní kategorie používala nekodifikované tvary výrazně častěji. Je pravda, že procentuálně bylo největší zastoupení koncovek *-ma* u kategorie mluvčích, kteří se narodili mezi roky 1951 a 1960, to ale nemůže být, vzhledem k malému vzorku, argumentem pro tvrzení, že starší mluvčí používají koncovku častěji. Souvislost mezi častějším použitím koncovky *-ma*

a nižším vzděláním starších mluvčích nebyla potvrzena ani vyvrácena, neboť pouze jeden host z této kategorie nedosáhl vysokoškolského vzdělání.

Další kategorie, které jsem srovnával, vycházely z profesního zaměření mluvčích. Ukázalo se, že nejčastěji používali nekodifikovanou koncovku zástupci zabývající se ekonomikou. To by mohlo souviset i s tím, že primárním zaměřením ekonomů není jazyk, ale vědy vycházející především z matematiky. Proto se dá předpokládat, že nekladou na správné užití jazyka takový důraz.

Zastoupení koncovky *-ma* se objevilo i u politiků. Bylo však výrazně menší než u ekonomů. To je nejspíš způsobeno tím, že politik pracuje s jazykem každý den a nejspíše si prošel i různými rétorickými kurzy. Jazyk je vlastně jedním z pracovních nástrojů politika.

Nízké zastoupení nekodifikované koncovky instrumentálu plurálu je zaznamenáno dále u zástupců kulturní sféry. V této skupině najdeme spisovatele, překladatelku a bývalého mluvčího prezidenta republiky. U těchto profesí je předpokládána hluboká znalost českého jazyka, neboť je tato znalost pro jejich profesi žádoucí. Výborná znalost češtiny se však dá předpokládat i u děkana Právnické fakulty, neboť jako oficiální představitel veřejné instituce tuto instituci veřejně reprezentuje a musí dbát o svůj jazykový um. Nízké zastoupení v této kategorii tedy není nijak překvapující.

Kdyby součástí výzkumu byly i záznamy tvarů instrumentálu plurálu, které pronesli pozvaní herci nebo zpěváci, je velmi pravděpodobné, že by byla koncovka *-ma* zaznamenána častěji. U herců a zpěváků se totiž dá předpokládat, že pro ně rozhovory s moderátory představují denní rutinu, a je tedy pravděpodobné, že by častěji přecházeli do nespisovné češtiny. Dalším důvodem by mohla být i snaha zalíbit se fanouškům a snaha ukázat jim, že se od nich herci a zpěváci příliš neliší. Rozhovory s herci a zpěváky však nebyly analyzovány záměrně, neboť pro tento výzkum bylo důležité, jak často se vyskytuje koncovka *-ma* u mluvčích, kteří se snaží záměrně o spisovnou mluvu.

Výše uvedené závěry však vycházejí z velmi malého vzorku a je třeba je brát pouze jako orientační. I v tomto případě doporučuji provést další šetření, kdy bude vzorek větší.

Co se týče konkrétních slov, jak je uvedeno výše, nejčastěji se objevovala zájmena. To může být zdůvodněno tím, že zájmena jsou obecně nejčastěji používaná slova při mluvené

komunikaci, a je tedy i vysoká pravděpodobnost, že se v jejich tvarech vyskytne odchylka od kodifikované varianty. Co se týče tvaru *nima*, byl používán Helenou Langšádlovou, u níž byl zaznamenán třikrát, zatímco tvar *nimi* pouze jednou. Je možné vyvozovat, že nespisovný tvar je pro mluvčí přirozenější než tvar spisovný, a proto ho používá častěji. Abychom ale mohli s jistotou konstatovat, proč mluvčí použila tvar *nima* častěji, bylo by třeba na příklad vést s mluvčí řízený rozhovor a zjistit, jak tento tvar hodnotí. Tvary zájmen s koncovkou *-ma* byly dále zaznamenány u Tomia Okamury nebo Jaroslava Hanáka.

Když porovnáme výsledky výzkumu s výše uvedenými hypotézami, dojdeme k závěru, že bylo potvrzeno konstatování, že se koncovka *-ma* bude objevovat jen u malé části mluvčích. Analýza ukázala, že se tato koncovka objevila pouze u 3,72 % výpovědí. Potvrzena byla i hypotéza, že u moderátorů nebude tato koncovka zaznamenána vůbec, nebo jen velmi okrajově. Nekodifikovaná koncovka se neobjevila v žádném projevu moderátorů.

Nepotvrdilo se, že by koncovku *-ma* používali častěji mladší mluvčí než ti starší. V porovnání mluvčích podle data jejich narození se ukázalo, že se tato koncovka vyskytuje jak u mladších mluvčích, tak u starších. V nejstarší kategorii se sice neobjevila ani jedna koncovka *-ma*, to však bezesporu souvisí s tím, že jediným zástupcem této kategorie byl Ladislav Špaček, kterého je možné považovat za výborného rétora s mnoha zkušenostmi spojenými s prací s jazykem.

Jak už bylo uvedeno výše, toto zkoumání nerozhodne, jestli bude v budoucnu koncovka *-ma* kodifikována. Jisté je jen to, že taková koncovka je považována hosty, kteří se objevili v pořadu Interview ČT24 od září do prosince roku 2021, za nenoremní.

Bylo by vhodné provádět i v budoucích letech podobná zkoumání projevů mluvčích. Kromě kvantitativních výzkumů by bylo dobré provádět dále i experimentální výzkumy, které by nám pomohly jasně rozhodnout, jaký je pohled uživatelů jazyka na tvary slov, které pronesou.

3.10 Porovnání se článkem Instrumentál plurálu – „pádový kámen úrazu“?

Jak již bylo uvedeno, výzkum, v němž byli pozorováni mluvčí pořadu Interview ČT24 a jehož autorem je Pavel Sojka, byl zveřejněn v roce 2020 v časopise *Naše řeč* pod názvem

Instrumentál plurálu – „pádový kámen úrazu“? Závěry svého výzkumu se pokusím porovnat právě s tímto článkem.

Je třeba uvést, že Sojka pracoval s daleko větším vzorkem mluvčích, než tomu bylo v mém výzkumu. Rovněž autor sledoval pořad Interview ČT24 po delší časový interval. Původní článek vychází ze vzorku 200 respondentů z různých oblastí veřejného života, kteří vystoupili ve 200 vysílání. Výzkum praktické části této bakalářské práce vychází z údajů, které byly získány na 40 respondentech účastnících se 40 vysílání pořadu Interview ČT24. Sojka sledoval mluvčí pořadu od ledna 2018 až do července 2019. Má práce sleduje vysílání pořadu od září 2021 do prosince 2021. Motivace obou prací je stejná – zjištění zastoupení koncovek *-ma* ve veřejné mluvené komunikaci. Nelišil se ani charakter hostů, neboť obě práce analyzují projevy mluvčích, kteří jsou zvyklí na veřejné vystupování. Dále je třeba uvést, že práce Pavla Sojky sestává kromě analýzy projevů hostů Interview ČT24 také z analýzy vnímání koncovky *-ma* u studentů Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

Sojka zaznamenal celkem 1 220 výskytů tvarů instrumentálu plurálu. V mé práci jich bylo zaznamenáno, pokud do výsledku nebudeme zahrnovat i výpovědi moderátorů, 269. Kdybychom číslo 1 220 vydělili pěti, Sojka pracoval právě s pětkrát větším počtem hostů než já, získáme počet 244. Přihlédneme-li k tomuto faktu, můžeme konstatovat, že průměrný počet použití instrumentálu plurálu byl v obou analýzách velmi podobný. V analýze dat z let 2018 až 2019 byla zaznamenána koncovka *-ma* v 92 případech, v analýze z roku 2021 pouze v 10 případech. Procentuální zastoupení koncovek *-ma* je tedy u Sojky 8 %, v mé práci 3,72 %. Oba jsme ale došli k závěru, že koncovka *-ma* není v pořadu Interview ČT24 uzuální.

Ani Sojka nezaznamenal větší výskyt koncovky *-ma* u mladších mluvčích. Obě práce konstatují, že nekodifikovaná koncovka instrumentálu plurálu se vyskytuje ve všech věkových skupinách.

Zajímavé je, že se ve vzorku Sojky neprojevil rozdíl v použití koncovky *-ma* mezi pozvanými ženami a pozvanými muži, přestože bylo zastoupení mužů a žen na straně hostů nevyrovnané. V analýze z roku 2021 je zaznamenáno téměř dvakrát častější použití koncovky *-ma* u žen než u mužů. V mé práci byly ale i tak v této kategorii zjištěny velmi nízké hodnoty, které byly v rámci statistické chyby. Oba ve svých pracích zmiňujeme, že si

uvědomujeme, že výše zmíněná data je třeba hodnotit velmi opatrně kvůli nerovnoměrnému zastoupení žen a mužů ve vzorku. Stojí však za zmínku, že ve vzorku z roku 2021 je zastoupení žen větší. V analýze vzorku z let 2018 až 2019 je poměr zastoupení žen a mužů téměř 1 : 8, v mé analýze je to 1 : 3.

Sojka rovněž zaznamenal ve svém výzkumu vyšší zastoupení koncovky *-ma* u zájmen. Stejný jev je pozorován i u mého výzkumu, liší se jen četnost jednotlivých zájmen. Zatímco v analýze Sojky byl nejčastější výskyt u zájmena *vy*, v mé analýze tomu tak bylo u zájmena *oni*. Zajímavé je, že obě analýzy zachytily výskyt tvaru *volbama*. V obou případech pouze ve spojení s předložkou *před*.

K souběžnému výskytu spisovné i nespisovné koncovky v jednom syntagmatu došlo ve vzorku Pavla Sojky jednou, v mém vzorku k tomu nedošlo ani jednou. Výskyt hyperkorektních tvarů byl podle Pavla Sojky v jeho vzorku rovněž ojedinělý, v analýze vysílání z roku 2021 se hyperkorektní výrazy neobjevily vůbec.

Lze tedy shrnout, že obě práce jsou si velmi podobné. Liší se v počtu respondentů a v časovém rozsahu zkoumání jednotlivých dílů pořadu. V mladší analýze je větší zastoupení žen, ale i tak je toto zastoupení nepoměrné. Výskyt koncovky *-ma* je v mladší analýze nižší než v té z let 2018 až 2019 – ale i tak je tento výskyt velmi malý. Společné je dále to, že ani jedna z analýz nezaznamenala častější použití koncovky *-ma* u mladších respondentů. Obě analýzy zaznamenaly vyšší počet výskytu této koncovky u zájmen. V obou pracích je zmíněn i fakt, že tvar *volbama* se v pořadu Interview ČT24 objevuje výhradně ve spojení s předložkou *před*.

Na základě tohoto srovnání je tedy možné konstatovat, že tvrzení, jež bylo zveřejněno v článku *Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny* autory Jiřím Krausem, Jaroslavem Kuchařem, Alexandrem Stichem a Františkem Štichou, že koncovka *-ma* je stále příznaková, platí i dnes.

3.11 Porovnání výsledků s historickým kontextem

Během let se pohled na koncovku *-ma* měnil, je však možné konstatovat, že většinový názor byl takový, že koncovka *-ma* má své místo u slov, která dnes nazýváme jako párová

substantiva, a u adjektiv s nimi spojených. U číslovek *dvě* a *obě* byl tvar *dvěma* a *oběma* doporučován rovněž ve většině prací.

Z porovnání těchto zjištění s mou analýzou vyplývá, že praktické užití koncovek instrumentálu plurálu v pořadu Interview ČT24 se nijak neliší od většinových doporučení starších autorů mluvnice.

To znamená, že mluvčí, kteří byli součástí zkoumaného vzorku užívali koncovku *-ma* v majoritních případech pouze u tvarů *dvěma* a *oběma*.

Nebylo zaznamenáno žádné párové substantivum, a proto není možné rozhodnout, zda analyzovaní mluvčí užívají koncovku *-ma* i v těchto párových substantivech, tedy v souladu s dnešní normou. Vzhledem k tomu, že mluvčí ve většině případů používali kodifikované tvary instrumentálu plurálu, se dá však předpokládat, že i párová substantiva by byla deklinována v souladu s dnešní kodifikací. Tedy na příklad tvary *oběma rukama*, *dvěma očima* nebo *těma ušima*. Toto tvrzení by bylo však vhodné dokázat dalšími zkoumánými pořady, ve kterých budou párová substantiva zaznamenána ve velkém počtu.

Závěr

Tato práce se zaměřovala na tvaroslovnou variantnost, konkrétně na konkurenci spisovné a nekodifikované varianty tvaru instrumentálu plurálu.

V teoretické části jsem se zabýval historickým vývojem tvaru instrumentálu plurálu a jeho odrazem v gramatických popisech češtiny. Zpracovány byly nejrůznější mluvnice autorů, kteří se zabývali českým jazykem. Takovými autory byli Václav Philomates, Jan Blahoslav, Jiří Konstanc, Václav Matěj Rosa, František Martin Pelcl, Josef Dobrovský, Jan Gebauer a další. Tyto pohledy, které se během let měnily, byly rovněž shrnuty ve zvláštní kapitole. Humanistické gramatiky většinou uznávají tři hodnoty kategorie čísla – singulár, plurál i duál. Autoři barokních gramatik už reflektují skutečnost, že kategorie čísla se stala v češtině dvouhodnotovou a uvádějí, že těmito dvěma hodnotami jsou pouze singulár a plurál. Koncovka *-ma* je používána v jazykové praxi už jen jako pozůstatek duálového skloňování v určitých slovech. Podobná konstatování se objevují i u gramatikářů národního obrození a u jazykovědců poobrozenské doby, z níž čerpali i autoři gramatik první poloviny dvacátého století. Výraznější snaha o kodifikaci koncovky *-ma* je pozorována až od šedesátých let dvacátého století, ale tyto návrhy nebyly přijaty.

Praktická část obsahuje analýzu tvarů instrumentálu plurálu v pořadu Interview ČT24. Byly v ní předloženy důvody, proč je vhodné tento jazykový jev stále zkoumat, ale i důvody výběru právě pořadu Interview ČT24 jako zdroje jazykového materiálu. Jsou do něj zváni lidé, které je možné chápat jako modelové mluvčí, nebo lidé, kteří svými projevy zasahují velké množství lidí. Rovněž jsem v praktické části popsal důležité aspekty stylu mediálních dialogů, které byly důležité pro pochopení motivace mluvčích používat spisovnou češtinu. Tyto motivace byly dále detailněji popsány a vysvětleny.

Zaznamenané výsledky jsem pak porovnával mezi kategoriemi, do nichž byli mluvčí rozděleni a pokusil jsem se najít souvislosti použití určitých tvarů instrumentálu plurálu s pohlavím, věkem nebo profesním zaměřením mluvčích. Použil jsem tedy sociologické hledisko.

Bylo zjištěno, že koncovky *-ma* instrumentálu plurálu se v daném vzorku pořadu Interview ČT24 vyskytují v 3,72 %. Výskyt nespisovné varianty byl ve všech věkových

skupinách stejně nízký. Porovnání profesí mluvčích naznačuje, že se častěji objevuje koncovka *-ma* mezi respondenty zabývajícími se ekonomickou sférou. Výrazně častější použití koncovky *-ma* u mluvčích mužského nebo ženského pohlaví nebylo zaznamenáno. Na základě porovnání se Sojkovou prací z roku 2020 bylo rovněž vyhodnoceno, že stále platí konstatování Krause et al., 1981, že koncovka *-ma* je stále příznaková. Petr Sgall a další, kteří prosazovali kodifikaci této koncovky, se tedy patrně mýlili. Rozdíly mezi jednotlivými dílčími skupinami se však nachází v rámci statistické chyby a byly zjištěny na velmi malém vzorku respondentů. S jistotou můžeme konstatovat pouze fakt, že zastoupení koncovky *-ma* je v pořadu Interview ČT24 velmi nízké.

I z těchto důvodů je vhodné, aby vznikaly další práce, které by se tímto jevem zabývaly a které by byly prováděny na větším vzorku respondentů. Zároveň by bylo vhodné, aby tyto práce obsahovaly kromě kvantitativních analýz rovněž kvalitativní analýzy, které by umožnily zkoumání postojů mluvčích a zjišťování jejich noremního povědomí.

Seznam použitých informačních zdrojů

ADAM, Robert. *Příručka k morfologii češtiny: výklad a cvičení s řešeními*. Druhé vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.

Barbora Kroužková. *Česká televize* [online]. Praha [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/barbora-krouzkova/>.

BĚLIČ, Jaromír. Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné. In: Havránek, Bohuslav, et al., eds. *Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958, s. 59–71.

BENEŠ, Martin. *Úvod do teorie jazykové správnosti*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2019.

BENEŠOVSKÝ, Matouš. *Grammatica Bohemica, studiosis eius linguae utilissima = Grammatyka česká, milovníkům téhož jazyku velmi užitečná*. Praha, 1577. Fotokopie tisku Národní knihovny České republiky, Praha, sign. 54 F 94, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/BeneGram1577>.

BLÁHA, Ondřej. ČEŠTINA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017 URL: https://www.czechency.org/slovník/ČEŠTINA_1._POLOVINY_20.STOLETÍ (poslední přístup: 13. 4. 2022)

BLÁHA, Ondřej. *Funkční stratifikace češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

BLAHOSLAV, Jan. *Grammatica česká, od kněze Beneše Optáta a od kněze Václava Filomátesa předešlých let vydaná a nyní od I. B. P. povysvětlená, nemalo i napravená a porozšířená*. 1670. Fotokopie rukopisu Moravské zemské knihovny v Brně, sign. Rkp 114, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/BlahGram>.

Brus jazyka českého, jež sestavila kommisse širším sborem Matice české zřízená. Praha, 1877. Fotokopie tisku Moravské zemské knihovny v Brně, sign. 2-0095.928, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/Brus1877>.

Brus jazyka českého, který sestavila kommisie širším sborem Matice české zřízená. Praha, 1894. Fotokopie tisku ze soukromé sbírky, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/Brus1894>.

Brus jazyka českého, který sestavila kommisie širším sborem Matice české zřízená. Praha, 1881. Fotokopie tisku ze soukromé sbírky, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/Brus1881>.

ČMEJRKOVÁ, Světa. Tvarosloví a výslovnost mluvené češtiny. In: Světa Čmejrková – Jana Hoffmannová (eds.), *Mluvená čeština: Hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011, s. 173–209.

ČMEJRKOVÁ, Světa. *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia, 2013.

ČSÚ představil první výsledky Sčítání 2021. *Český statistický úřad* [online]. 13. ledna 2021 [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/csu-predstavil-prvni-vysledky-scitani-2021>.

DANEŠ, František. Kultura mluvených projevů (Její základní předpoklady a aktuální problémy). *Naše řeč*, 52(2–3), 1969, s. 95–109.

Daniel Takáč. *Česká televize* [online]. Praha [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/daniel-takac/>.

DOBROVSKY, Joseph. *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache, zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommenern Kenntniß für Böhmen*. Prag, 1809. Fotokopie tisku knihovny Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, sign. T III 6830, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/DobLehr1809>.

FIDLEROVÁ, Alena – DITTMAN, Robert – MARTÍNEK, František – VOLEKOVÁ, Kateřina. *Dějiny češtiny*. Olomouc, 2013. Dostupné z WWW: <https://ucjtk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/D%C4%9Bjiny-%C4%8De%C5%A1tiny.pdf>.

GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého*. V Praze: Nákladem F. Tempského, 1896.

GEBAUER, Jan. *Krátká mluvnice česká pro první třídy škol středních*. Praha; Vídeň, 1891. Fotokopie tisku Národní knihovny České republiky, Praha, sign. 54 F 11068, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/GebMluv1891>.

GEBAUER, Jan. *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. V Praze: Nákl. České grafické Unie, 1904.

HANUŠ, Josef. *František Martin Pelcl, český historik a buditel*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy a umění, 1914.

HAUSENBLAS, Karel. Styly jazykových projevů a rozvrstvení jazyka (K diskuzi o obecné a hovorové češtině). *Slovo a slovesnost*, 23(3), 1962, s. 189–201.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HOFFMANNOVÁ, Jana – HOMOLÁČ, Jiří – CHVALOVSKÁ, Eliška – JÍLKOVÁ, Lucie – KADERKA, Petr – MAREŠ, Petr – MRÁZKOVÁ, Kamila. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016.

JELÍNEK, Milan. K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem. *Slovo a slovesnost*, 24(1), 1963, s. 47–54.

KONSTANC, Jiří. *Lima linguae Bohemicae*. Praha, 1667. Fotokopie tisku Vědecké knihovny v Olomouci, sign. 32.278, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/KonsLima1667>.

KRAUS, Jiří – KUCHAR, Jaroslav – STICH, Alexandr – ŠTÍCHA, František. Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny. *Slovo a slovesnost*, 42(3), 1981, s. 228–238.

LAMPRECHT, Arnošt – BAUER, Jaroslav – ŠLOSAR, Dušan. *Historická mluvnice češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických fakult studijních oborů 73-29-8*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

Linda Bartošová. *Česká televize* [online]. Praha [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/linda-bartosova/>.

MACHAČ, Jaroslav. Sportovní televizní komentář (K jeho stránce jazykové a slohové). *Naše řeč*, 55(4), 1972, s. 215–220.

MALÝ, Jakub B. *Krátká mluvnice česká pro Čechy*. Praha, 1845. Fotokopie tisku knihovny Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, sign. T III 4783, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/MalyMluv1845>.

MIKEŠ, František Otakar. *Česká mluvnice*. Praha, 1875. Fotokopie tisku knihovny Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, sign. T III 1069, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/MikesMluv1875>.

NEJEDLY, Johann. *Lehrbuch der böhmischen Sprache für Böhmen*. Prag, 1830. Fotokopie tisku knihovny Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, sign. T III 8088, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/NejLehr1830>.

NEKVAPIL, Jiří. JAZYKOVÝ MANAGEMENT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017. URL: [https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ MANAGEMENT](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_MANAGEMENT) (poslední přístup: 13. 4. 2022)

OPTÁT, Beneš – GZEL, Petr – PHILOMATHES, Václav. *Grammatyka česká v dvojí stránce*. Náměšť nad Oslavou, 1533. Fotokopie tisku Knihovny Národního muzea, Praha, sign. 26 E 18 přív., dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-info/NamGram1533>.

PELZEL, Franz Martin. *Grundsätze der böhmischen Grammatik*. Prag, 1795. Fotokopie tisku Bayerische Staatsbibliothek, München, sign. L. rel. 702, dostupné z WWW: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10588843?page=,1>.

ROSA, Wenceslaus Johannes. *Grammatica linguae Bohemicae*. Praha, 1672. Fotokopie tisku knihovny Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, sign. T III 3178a, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-info/RosaGram1672>.

SGALL, Petr. K některým otázkám naší jazykové kultury. *Slovo a slovesnost*, 42(4), 1981, s. 299-306.

SOJKA, Pavel. Instrumentál plurálu – „pádový kámen úrazu“? *Naše řeč*, 103(1-2), 2020, s. 131–143.

STICH, Alexandr. O počátcích moderní spisovné češtiny. *Naše řeč*, 74(2), 1991, s.57–62.

Světlana Witowská. *Česká televize* [online]. Praha [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/svetlana-witowska/>.

SVOBODOVÁ, Jana – ADÁMKOVÁ, Ilona – BOGOCZOVÁ, Irena – JANDOVÁ, Eva – SVOBODOVÁ METELKOVÁ, Radana – SVOBODOVÁ, Diana. *Fenomén spisovnosti v současné české jazykové situaci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011.

ŠLOSAR, Dušan – KOSEK, Pavel. BAROKNÍ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017. URL: https://www.czechency.org/slovník/BAROKNÍ_ČEŠTINA (poslední přístup: 7. 4. 2022).

ŠLOSAR, Dušan – KOSEK, Pavel. HUMANISTICKÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017. URL: https://www.czechency.org/slovník/HUMANISTICKÁ_ČEŠTINA (poslední přístup: 13. 4. 2022)

ŠLOSAR, Dušan – VEČERKA, Radoslav – DVOŘÁK, Jan – MALČÍK, Petr. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno: Host, 2009.

ŠLOSAR, Dušan. OBROZENSKÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017 URL: https://www.czechency.org/slovník/OBROZENSKÁ_ČEŠTINA (poslední přístup: 1. 4. 2022).

ŠLOSAR, Dušan. POOBROZENSKÁ ČEŠTINA 19. STOL.. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017 URL: https://www.czechency.org/slovník/POOBROZENSKÁ_ČEŠTINA_19_STOL. (poslední přístup: 13. 4. 2022)

ŠLOSAR, Dušan. PRAČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. URL: <https://www.czechency.org/slovník/PRAČEŠTINA> (poslední přístup: 13. 4. 2022)

ŠTAJER, Matěj. *Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psátí neb tisknouti*. Praha, 1781. Fotokopie tisku ze strahovské knihovny, Praha sign. AC XII 35, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-info/StajerZpusob1668>.

ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013.

Téma Interview ČT24. *Česká televize* [online]. Praha [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/tema/200000-interview-ct24>

THAM, Karl Ignaz. *Kurzgefaßte böhmische Sprachlehre, nebst böhmisch, deutsch, französischen Gesprächen und Auszügen aus den besten böhmischen Schriften*. Prag; Wien, 1785. Fotokopie tisku Österreichische Nationalbibliothek, Wien, sign. 306714-A, dostupné z WWW: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ59430106

TOMSA, Franz Johann. *Böhmische Sprachlehre*. Prag, 1782. Fotokopie tisku knihovny Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, sign. T III 6524, dostupné z WWW: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/TomsaSprach1782>

TRÁVNÍČEK, František. *Mluvnice spisovné češtiny*. 3., dopr. a dopl. vyd. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

VEČERKA, Radoslav. PRASLOVANŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 URL: <https://www.czechency.org/slovník/PRASLOVANŠTINA> (poslední přístup: 1. 4. 2022).

Zuzana Tvarůžková. *Česká televize* [online]. Praha [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/zuzana-tvaruzkova/>.